

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาข้อมูลเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับนวัตกรรมการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนโรงเรียนเมืองชลพาณิชย์การด้วยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยได้ศึกษาและนำเสนอเอกสารที่เกี่ยวข้องดังนี้

1. หลักการและแนวคิดเกี่ยวกับนวัตกรรม
2. คุณลักษณะ คุณธรรม จริยธรรม และคุณลักษณะศึกษา
3. สถานศึกษาและคุณลักษณะที่เลือก
4. แนวทางการพัฒนาคุณลักษณะที่ดีของเด็กและเยาวชนไทย
5. การพัฒนากลยุทธ์และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง
6. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
7. การเรียนรู้และหลักการจัดการเรียนรู้
8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

หลักการและแนวคิดเกี่ยวกับนวัตกรรม

ความหมาย

นวัตกรรม คำนี้เป็นศัพท์บัญญัติของคณะกรรมการพิจารณาศัพท์วิชาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งแต่เดิมใช้คำว่า นวัตกรรม เป็นคำภาษาอังกฤษว่า Innovation เป็นคำนามมาจากคำกริยาว่า Innovate มีรากศัพท์มาจากภาษาอังกฤษว่า Innovare และ Novare มาจากคำว่า Novus (New) ความหมายของนวัตกรรม มีหลากหลายแนวทางได้แก่

กิดานันท์ มลิทอง (2540) ให้ความหมายว่า การนำสิ่งใหม่ ๆ อาจเป็นแนวความคิดหรือสิ่งประดิษฐ์ใหม่ ๆ ที่ยังไม่เคยมีใช้มาก่อนหรือเป็นการพัฒนาดัดแปลงจากของเดิมที่มีอยู่แล้วให้ทันสมัย

ณรงค์ สมพงษ์ (2549) กล่าวว่า นวัตกรรม หรือนวัตกรรม หมายถึง การปฏิบัติหรือการกระทำใหม่ ๆ โดยทั่วไปแล้วอาจหมายถึงความคิด วิธีปฏิบัติ วัตถุหรือสิ่งของใหม่ที่ซึ่งยังไม่เป็นที่รู้จักมาก่อน

บุญเกื้อ ควรหาเวช (2543) ได้ให้ความหมายว่า นวัตกรรมเป็นการนำวิธีการใหม่ ๆ มาปฏิบัติหลังจากได้ผ่านการทดลองหรือได้รับการพัฒนา โดยเริ่มตั้งแต่การคิดค้น (Invention)

การพัฒนา (Development) ซึ่งอาจเป็นไปในรูปของโครงการทดลองปฏิบัติก่อน (Pilot Project) แล้วจึงนำไปปฏิบัติจริงซึ่งมีความหมายแตกต่างไปจากการปฏิบัติเดิมที่เคยปฏิบัติมา

นวัตกรรมทางการศึกษา (Educational Innovation) หมายถึง ความคิดหรือความพยายามเปลี่ยนแปลงในระบบการศึกษา อันกระทำไปด้วยความตั้งใจมุ่งมั่นที่จะปรับปรุงระบบการศึกษานั้น ให้ดีขึ้น หรือแก้ปัญหาทางการศึกษาให้ระบบการศึกษามีประสิทธิภาพดีขึ้น โดยที่ความคิดหรือความพยายาม หรือการกระทำใหม่นั้นยังไม่มีใครรับรองได้ว่าจะใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพหรือไม่ (มนตรี เข้มกลิตร, 2547)

ดังนั้น นวัตกรรมหรือนวัตกรรมทางการศึกษา ก็คือ แนวความคิด วิธีการหรือสิ่งประดิษฐ์ใหม่ ๆ ที่ยังไม่เคยใช้มาก่อนหรือเป็นการพัฒนาดัดแปลงมาจากของเดิมที่มีอยู่แล้ว ให้ดีขึ้นเกิดประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยเมื่อใช้ในวงการศึกษาเป็นการเปลี่ยนแปลงแนวความคิดในระบบการศึกษาเพื่อแก้ปัญหาทางด้านการศึกษาให้มีประสิทธิภาพดีขึ้นเช่นเดียวกัน

คุณลักษณะ คุณธรรม จริยธรรม และคุณลักษณะศึกษา

คุณลักษณะ

จากการศึกษาค้นคว้าเอกสารที่เกี่ยวกับคุณลักษณะพบว่ามีการกล่าวถึงความหมายคุณลักษณะในหลายแนวทางดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546, หน้า 253)

ได้ให้ความหมายว่า คุณลักษณะ หมายถึง เครื่องหมายหรือสิ่งที่ชี้ให้เห็นความดีหรือลักษณะประจำ

พรพรรณ สุทธานนท์ (2538, หน้า 32) ได้ให้ความหมายว่า แบบอย่างแห่งพฤติกรรมหรือสิ่งที่ปรากฏให้เห็นและชี้หรือแสดงถึงความดีหรือลักษณะประจำของบุคคล

กวี วงศ์พูน (2539, หน้า 75) ได้ให้ความหมายว่า หมายถึงการแสดง การกระทำตามคุณสมบัติของตนเองออกมาให้เห็น

พรชัย ภาพันธ์ (2546, หน้า 21) ได้ให้ความหมายว่า สิ่งชี้ให้เห็นถึงความดีหรือลักษณะประจำตัวของบุคคล กล่าวคือ เป็นพฤติกรรม ลักษณะท่าที อุปนิสัย คุณสมบัตินิสัย ความรู้ ทักษะและทัศนคติ

จากความหมายคุณลักษณะดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า คุณลักษณะ คือสิ่งที่ชี้ให้เห็นถึงความดีหรือพฤติกรรมที่ปรากฏ เป็นลักษณะประจำของตัวบุคคล ซึ่งเป็นการแสดงออกที่สามารถสังเกตและเห็นได้

ดังนั้น คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียน หมายถึง ลักษณะทางกายภาพ นิสัยใจคอ กริยา ท่าทาง หรือพฤติกรรมต่าง ๆ ที่นักเรียนควรยึดถือปฏิบัติตามความคาดหวังที่จะให้เกิด

พฤติกรรมหรือลักษณะประจำตัวที่ดีของนักเรียน การวิจัยครั้งนี้จะใช้คำว่าคุณลักษณะและคุณลักษณะในความหมายเดียวกันดังที่ได้กล่าวไปแล้ว

คุณธรรมและจริยธรรม

เมื่อกล่าวถึงคุณลักษณะจะมีคำที่เกี่ยวข้องคือ คุณธรรมและจริยธรรม มีนักวิชาการหลายท่านที่นิยามให้ความหมายไว้ดังต่อไปนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 (ราชบัณฑิตยสถาน, 2539, หน้า 216) ให้ความหมายว่า จริยธรรม คือ ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ

บราวน์ (Brown, 1986, p. 412) ให้นิยามว่า ระบบกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่บุคคลใช้ในการแยกแยะการกระทำที่ถูกต้องออกจากการกระทำผิด

โคลเบอร์ก (Kohlberg, 1975, p. 673) ให้ความหมายว่า คือความรู้สึกลึกซึ้งชอบชั่วดี เป็นกฎเกณฑ์และมาตรฐานของความประพฤติปฏิบัติในสังคม ซึ่งบุคคลจะพัฒนาขึ้นจนเป็นจริยธรรมของตน โดยอาศัยเกณฑ์จากสังคมเป็นเครื่องตัดสินว่าการกระทำนั้นถูกหรือผิดและสิ่งที่ทุกคนเลือกกระทำในการตัดสินความขัดแย้งที่เกิดขึ้น

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2538) ให้ความหมายว่า จริยธรรม หมายถึง ระบบการทำความดี ระบบหมายถึงสาเหตุต่าง ๆ ของการทำความดีของบุคคล ขบวนการและขั้นตอนของการทำความดีและผลของการทำความดีนั้น

กฤษณา ผ่องสุวรรณ (2540, หน้า 6) ให้ความหมายว่า ลักษณะพฤติกรรมที่ถูกต้องเหมาะสมของบุคคลที่สังคมต้องการและสนับสนุน ซึ่งมีผลจากการเรียนรู้ การปรับตัวให้สอดคล้องกับสภาพความเปลี่ยนแปลงของสังคม และผู้ประพฤติก่อให้เกิดความพึงพอใจ อีกทั้งก่อประโยชน์ให้เกิดต่อตนเอง ผู้อื่นและสังคม

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธัมมจิตโต) (2542, หน้า 88) ได้อธิบายว่า จริยธรรมแบ่งได้เป็น จริย+ธรรม คำว่าจริยธรรม หมายถึง ความประพฤติหรือกิจที่ควรประพฤติ ส่วนคำว่า ธรรม มีความหมายหลายอย่าง เช่น คุณความดี หลักคำสอนของศาสนา หลักปฏิบัติ เมื่อนำคำสองคำมารวมกัน จริยธรรม จึงได้ความหมายตามคำว่า หลักแห่งความประพฤติหรือแนวทางการประพฤติ

จริยธรรม คือ การที่มนุษย์ปฏิบัติยึดมั่นในคุณธรรมทำให้การประพฤติปฏิบัติตนและบุคลิกภาพมีประสิทธิผล (วัชร ฐวธรรม, 2543)

จริยธรรมจึงเป็นผลรวมของความรู้ ความเข้าใจ เจตคติเหตุผลเชิงจริยธรรมและการมีวิสัยทัศน์ที่บุคคลเรียนรู้ประสบการณ์เข้าใจจนมีวิจารณ์ญาณและประพฤติปฏิบัติดีงามถูกต้องตามเกณฑ์และมาตรฐานของสังคม จริยธรรมเกี่ยวข้องกับสังคม เป็นกลไกให้สังคมมีความสุขสงบมีวัฒนธรรม

คุณลักษณะศึกษา

คุณลักษณะศึกษา (Character Education) ซึ่งมีความเกี่ยวข้องและคล้ายคลึงกับ Moral Education และ Virtue Education คำเหล่านี้มักจะใช้แทนกันในการศึกษาหรือกระบวนการจัดেলাทางสังคมที่มุ่งเน้นการพัฒนาบุคคลให้มีพฤติกรรมและความคิดที่อิงตามอุดมคติที่สังคมพึงประสงค์ (สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2550) โดยได้ให้ความหมายจากการประมวล Webster's Ninth New Collegiate Dictionary (1991) McBrien and Brandt (1997) Educational Materials Center (2003) โดยสรุป หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการที่มุ่งพัฒนาความคิด ความเชื่อ ค่านิยม และพฤติกรรมที่ดีในบุคคลเพื่อสร้างสรรค์สังคมที่ดีต่อไป

นิยามข้างต้นชี้ให้เห็นว่าแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะที่ดีของเด็กและเยาวชนไทย มีขอบข่ายครอบคลุมแนวคิด ความเชื่อ ความรู้สึกและพฤติกรรม ตามกรอบค่านิยม จารีต ประเพณี คุณธรรม ศีลธรรมตามหลักศาสนา มาตรฐานกฎเกณฑ์และข้อบังคับต่าง ๆ ในสังคม

คุณลักษณะที่พึงประสงค์สำหรับคนไทย

กรมวิชาการ (2539, หน้า 1) ได้จัดทำคู่มือพัฒนาโรงเรียนสู่มาตรฐาน ซึ่งได้กำหนดคุณธรรมพื้นฐาน ที่สถานศึกษาจะต้องดำเนินการจัดการศึกษาให้นักเรียนเกิดคุณธรรมพื้นฐานดังกล่าว เช่น ความซื่อสัตย์แห่งชาติ สุจริต ความเสียสละ ความมีระเบียบวินัย การประหยัด ความอดทน ความรับผิดชอบ ความกตัญญูกตเวที ความเมตตา

กองวิจัยทางการศึกษา (2545, หน้า 19) กล่าวว่า คุณลักษณะที่พึงประสงค์หรือคุณภาพของหลักสูตรขั้นพื้นฐาน ประกอบด้วย

1. ขยัน ซื่อสัตย์ เสียสละ อดทน สามัคคี มีความรับผิดชอบ คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม

2. ปฏิบัติตามหลักธรรมของศาสนาที่นับถือ

3. เห็นคุณค่าของตนเองและผู้อื่น มีความมั่นคงทางอารมณ์

4. ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน รู้วิธีการเรียนรู้ รักการอ่าน มีเจตคติต่อการเรียน

5. มีทักษะในการใช้ภาษาไทยและภาษาสากล

6. มีทักษะในการทำงาน การจัดการ รักการทำงานและมีเจตคติที่ดีต่องานและอาชีพสุจริต

อาชีพสุจริต

7. มีความรู้และทักษะด้านคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และวิทยาการใหม่ๆ

8. มีความคิดเชิงระบบ คิดอย่างมีวิจารณญาณ และคิดอย่างสร้างสรรค์

9. รักการออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอ และมีสมรรถภาพทางกาย

10. ดูแลรักษาสุขภาพของตนเอง ครอบครัว และชุมชนป้องกันตนเองจากสารเสพติด และอบายมุข

11. เห็นคุณค่าในความงามของศิลปะและธรรมชาติ
12. มีลักษณะนิสัยที่ดีในการบริโภค เลือกและตัดสินใจบริโภคได้อย่างถูกต้องเหมาะสม
13. มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ พลังงาน และสิ่งแวดล้อม
14. รักท้องถิ่น ประเทศชาติ และความเป็นไทย สืบสานมรดกทางศิลปะ วัฒนธรรม

และภูมิปัญญาไทย

15. มีจิตสำนึกและปฏิบัติตามวิถีประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รักษาสิทธิของตนเองและเคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น

กองวิจัยทางการศึกษา (2545, หน้า 22) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของเด็กไทยในอนาคตไว้ดังนี้

1. ใฝ่รู้ใฝ่เรียน
2. รู้จักคิดวิเคราะห์ ใช้เหตุผลทางวิทยาศาสตร์
3. ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์
4. มีวินัย มีความรับผิดชอบ
5. อุตุน มุ่งมั่น
6. ยึดมั่นในศีลธรรมและจริยธรรม
7. รู้คุณค่าของวัฒนธรรม และเอกลักษณ์ไทย
8. มีความรู้ความสามารถและทักษะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต
9. ความสามารถในการจัดการ
10. เห็นความสำคัญและประโยชน์ของวิทยาการสมัยใหม่ควบคู่กับภูมิปัญญาไทย
11. รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง
12. รู้ความสัมพันธ์เชื่อมโยง
13. แสวงหาความรู้ ทักษะ และสุนทรียภาพการศึกษาในอนาคต
14. รู้จักเปิดและแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมต่างประเทศ

นอกจากนี้ สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา ได้จัดทำกรอบคุณธรรมโดยสอดคล้องกับหลักวิชาการดังนี้ (คณะกรรมการการอาชีวศึกษา, 2549)

1. มีมนุษยสัมพันธ์ มีตัวบ่งชี้คือ
 - 1.1 การแสดงกริยาท่าทาง
 - 1.2 พุดจาสุภาพ

- 1.3 ช่วยเหลือผู้อื่น
- 1.4 รับฟังความคิดเห็น
- 1.5 ชื่นชมยินดีที่ผู้อื่นประสบความสำเร็จ
- 1.6 กล่าวขอบคุณหรือขอโทษอย่างเหมาะสมกับสถานการณ์
2. ความมีวินัย มีตัวบ่งชี้คือ
 - 2.1 ปฏิบัติตามกฎระเบียบ ข้อบังคับและข้อตกลงต่าง ๆ แต่งกายถูกต้อง ตรงต่อเวลา รักษาสาธารณสมบัติ สิ่งแวดล้อมและเข้าร่วมกิจกรรมที่ครูอาจารย์ผู้สอนกำหนด
 - 2.2 ประพฤติตนถูกต้องตามศีลธรรมอันดีงาม
3. ความรับผิดชอบ มีตัวบ่งชี้คือ
 - 3.1 มีการเตรียมความพร้อมในการเรียนและการปฏิบัติงาน
 - 3.2 ปฏิบัติงานตามขั้นตอนที่วางไว้
 - 3.3 ปฏิบัติงานด้วยความตั้งใจ
 - 3.4 ปฏิบัติงานด้วยความละเอียดรอบคอบ
 - 3.5 ปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายเสร็จที่กำหนด
 - 3.6 มีความเพียรพยายามในการเรียนและการปฏิบัติงาน
 - 3.7 ปฏิบัติงานตามหน้าที่ของตนเอง
 - 3.8 ปฏิบัติงานโดยคำนึงถึงความปลอดภัยของตนเอง
 - 3.9 ปฏิบัติงานโดยคำนึงถึงส่วนรวม
4. ความซื่อสัตย์สุจริต มีตัวบ่งชี้คือ
 - 4.1 พูดความจริง
 - 4.2 ไม่นำผลงานของผู้อื่นมาแอบอ้างเป็นของตนเอง
 - 4.3 ไม่ทุจริตในการสอบ
 - 4.4 ไม่ลักขโมย
5. ความเชื่อมั่นในตนเอง มีตัวบ่งชี้คือ
 - 5.1 กล้าแสดงความคิดเห็นอย่างมีเหตุผล
 - 5.2 กล้าทักท้วงในสิ่งที่ไม่ถูกต้อง
 - 5.3 กล้ายอมรับความจริง
 - 5.4 เสนอตัวเข้าแข่งขันหรืองานที่ท้าทาย
 - 5.5 กล้าแสดงออกในสิ่งที่ถูกต้อง

6. การประหยัด มีตัวบ่งชี้คือ

- 6.1 ใช้วัสดุถูกต้องและเหมาะสมกับงาน
- 6.2 ปิดน้ำ ปิดไฟ ทุกครั้งเมื่อเลิกใช้
- 6.3 ใช้จ่ายเงินของส่วนรวมให้เกิดประโยชน์สูงสุด

7. ความสนใจใฝ่รู้ มีตัวบ่งชี้คือ

- 7.1 ศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง
- 7.2 ชักถามปัญหาสงสัย
- 7.3 แสวงหาประสบการณ์และค้นหาความรู้ใหม่ๆ
- 7.4 มีความกระตือรือร้นในการใฝ่หาความรู้ใหม่

8. การละเว้นสิ่งเสพติดและการพนัน มีตัวบ่งชี้คือ

- 8.1 ไม่สูบบุหรี่
- 8.2 ไม่ดื่มสุราของมึนเมา
- 8.3 ไม่เสพสิ่งเสพติดอื่นๆ

9. ความรักสามัคคี มีตัวบ่งชี้คือ

- 9.1 ไม่ทะเลาะวิวาท
- 9.2 ร่วมมือในการทำงาน

10. ความกตัญญูทดแทน มีตัวบ่งชี้คือ

- 10.1 มีสัมมาคารวะต่อครูอาจารย์
- 10.2 อาสาช่วยเหลืองาน

11. ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์

- 11.1 คิดสิ่งใหม่ๆ ที่เกิดประโยชน์
- 11.2 มีความคิดหลากหลายในการแก้ปัญหา

12. การพึ่งตนเอง มีตัวบ่งชี้คือ

- 12.1 สามารถแก้ปัญหาเฉพาะหน้าด้วยตนเอง
- 12.2 สามารถทำงานได้รับมอบหมายได้ด้วยตนเอง
- 12.3 ทหารายได้พิเศษด้วยตนเองเมื่อจำเป็น

13. ความอดทนอดกลั้น มีตัวบ่งชี้คือ

- 13.1 มีสติ และสามารถควบคุมอารมณ์ตนเองได้
- 13.2 ควบคุมกิริยามารยาทในสถานการณ์ที่ไม่พึงประสงค์ได้

14. มีมนุษยสัมพันธ์ มีตัวบ่งชี้คือ

14.1 การแสดงกริยาท่าทาง

14.2 พุจฉาสุภาพ

14.3 ช่วยเหลือผู้อื่น

14.4 รับฟังความคิดเห็น

14.5 ชื่นชมยินดีที่ผู้อื่นประสบความสำเร็จ

14.6 กล่าวขอบคุณหรือขอโทษอย่างเหมาะสมกับสถานการณ์

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 กำหนดไว้ใน จุดหมายของหลักสูตรเป็นข้อแรก คือ ผู้เรียนเกิดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ได้แก่ เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัยในตนเอง ปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมอันพึงประสงค์ ซึ่งสอดคล้องกับกรอบงานวิจัยของสุวิมล ว่องวานิช และนางลักษณ์ วิรัชชัย (2543) พบว่าคุณธรรมระดับบุคคลเพื่อความสำเร็จในการดำเนินชีวิตมี 3 ด้าน ดังต่อไปนี้

1. คุณลักษณะด้านคุณธรรม หมายถึง คุณลักษณะที่เป็นสภาพความดีงามในด้านต่าง ๆ ประกอบด้วย 4 ชุด ได้แก่

1.1 คุณธรรมที่เป็นปัจจัยแรงผลักดัน หมายถึง สภาพความดีงามที่ช่วยเร่งรัดให้กระทำการใด ๆ ให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ ได้แก่ ความขยันหมั่นเพียร ความอดทน ความสามารถพึ่งตนเอง การมีวินัย

1.2 คุณธรรมที่เป็นปัจจัยหล่อเลี้ยง หมายถึง สภาพความดีงามที่ช่วยเร่งรัดให้กระทำการใด ๆ ให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้อย่างต่อเนื่อง ได้แก่ ฉันทะ สัจจะ ความรับผิดชอบ ความสำนึกในหน้าที่ ความกตัญญู

1.3 คุณธรรมที่เป็นปัจจัยเหนี่ยวรั้ง หมายถึง สภาพความดีงามที่ช่วยยึดประวิงหรือดักเตือนให้กระทำการใด ๆ ให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ได้แก่ ความมีสติรอบคอบ ความตั้งใจดี

1.4 คุณธรรมที่เป็นปัจจัยสนับสนุน หมายถึง สภาพความดีงามที่ช่วยส่งเสริมให้กระทำการใด ๆ ให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ ได้แก่ ความเมตตา ความปรารถนาดีต่อกัน ความเอื้อเฟื้อต่อกัน ความไม่เห็นแก่ตัว ความไม่เอาเปรียบผู้อื่น และความอะลุ่มอล่วยถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน

คุณลักษณะด้านคุณธรรมตามคุณธรรม 8 ประการ ของรัฐบาล ได้แก่ ขยัน ประหยัด ซื่อสัตย์ มีวินัย สุภาพ สะอาด สามัคคี และมีน้ำใจ

2. คุณลักษณะด้านสังคม หมายถึง คุณลักษณะที่เกี่ยวกับการเข้าสังคมและการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น

3. คุณลักษณะด้านการเรียนรู้ หมายถึง คุณลักษณะที่เกี่ยวเนื่องกับการศึกษาหาความรู้ การทำความเข้าใจในเรื่องต่าง ๆ

จะเห็นได้ว่าไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานใด ๆ ก็สร้างกรอบของคุณลักษณะที่เด่นให้เกิดขึ้นกับตัวนักเรียน เช่น ความขยัน ความซื่อสัตย์ ความกตัญญู ความใฝ่รู้ รักการอ่าน สิ่งเหล่านี้จะทำให้นักเรียนสามารถเป็นคนดี คนเก่ง และอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

สถานศึกษาและคุณลักษณะที่เลือก

ประวัติโรงเรียนเมืองชลพณิชยการ

ตั้งอยู่เลขที่ 856 ข. ถนนเจตนารมณ์ ตำบลบางปลาสร้อย อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี รหัสไปรษณีย์ 20000 โทรศัพท์ 0-3827-1558-9 โทรสาร 0-3827-1559 สังกัดสำนักบริหารงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ เปิดดำเนินการสอนมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2526 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสนองความต้องการของชุมชนที่ขาดแคลนโรงเรียนที่มีการเรียนการสอนทางด้านพาณิชยศาสตร์ของจังหวัดชลบุรีในขณะนั้น และเพื่อให้ นักเรียนที่จบการศึกษาสามารถนำวิชาความรู้จากสถานศึกษาไปประกอบอาชีพ รวมถึงสามารถศึกษาต่อในระดับสูงขึ้น ปัจจุบันโรงเรียนเมืองชลพณิชยการ เปิดดำเนินการสอนหลักสูตรระดับประกาศนียบัตร-วิชาชีพ (ปวช.) สาขาการบัญชี สาขาการขายและสาขาคอมพิวเตอร์ธุรกิจ และหลักสูตรระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) สาขาการบัญชี สาขาการตลาด และสาขาคอมพิวเตอร์ธุรกิจ โดยมีนายสิทธิพงษ์ ภูมิภักดีพรรณ เป็นผู้ลงนามแทนผู้รับใบอนุญาต และนางพัชรีย์ สร้อยสกุล เป็นครูใหญ่ โรงเรียนตั้งอยู่บนเนื้อที่ 140 ตารางวา ในเขตวัดใหม่พระยาทำ ซึ่งอยู่ในชุมชนเมือง ใกล้เคียงกับห้างสรรพสินค้า การสัญจรไปมาสะดวกซึ่งถือว่าเป็นจุดเด่นของโรงเรียน

ปรัชญาโรงเรียน (Philosophy)

คือ พาณิชยเลิศ เทิดคุณธรรม นำวิชา พัฒนาสังคม

วิสัยทัศน์ (Vision)

โรงเรียนเมืองชลพณิชยการ เป็นสถาบันการศึกษาที่มีคุณภาพได้รับรองมาตรฐาน การศึกษาระดับประเทศเน้นการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพทัดเทียมนานาชาติ รวมทั้งปลูกฝังจิตสำนึกให้ผู้เรียนมีความตระหนักถึงความรู้ คุณธรรม และมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล เพื่อที่จะได้ไปประกอบอาชีพและพัฒนาสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล

เป้าหมายของโรงเรียน

เป้าหมายของโรงเรียน คือการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพแก่ผู้เรียน โดยให้โอกาสเท่าเทียมกันและพัฒนาร่วมกันของนักเรียน ครู ผู้ปกครอง และชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับการปฏิรูปการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 เพื่อให้นักเรียนที่สำเร็จการศึกษาจากสถานศึกษามีทักษะความสามารถในการดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างเป็นสุข ดังคำกล่าวที่ว่า เก่ง ดี มีสุข

นโยบายของโรงเรียน

1. พัฒนาให้นักเรียนมีความเป็นเลิศทางวิชาการ มีความชำนาญด้านทักษะวิชาชีพ มีความรู้เจตคติทางภาษา มีการพัฒนาทางด้านสติปัญญา ทักษะ มีเหตุผล มีความเป็นระเบียบวินัย ในตนเอง สามารถปรับตัวอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข รู้จักใช้เทคโนโลยีและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาตนเอง สิ่งแวดล้อมและสังคม
2. พัฒนานักเรียนในด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ สังคมและจิตใจ ภายในบรรยากาศของความเอื้ออาทร และเป็นประชาธิปไตย
3. ปลุกฝังความเป็นไทย มีความรักต่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ รู้จักกฎหมาย สิทธิเสรีภาพ และความเป็นประชาธิปไตย รู้จักรักษาและสืบทอดศิลปวัฒนธรรมและประเพณีที่ดีงามของไทย
4. มุ่งเน้นการปฏิบัติศึกษาให้มีความเคารพในสิทธิต่อกันและกัน รู้จักรักใคร่ สามัคคี ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ร่วมกันพัฒนาชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่ รู้จักการทำงานร่วมกัน เป็นหมู่คณะ กล้าคิด กล้าทำ กล้าแสดงออก ภายในขอบเขตของความเป็นประชาธิปไตย

คุณลักษณะที่โรงเรียนจัดทำและเลือก

ความมีระเบียบวินัย

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2539, หน้า 674) ให้ความหมายของระเบียบวินัยว่า แบบแผนที่วางไว้เป็นแนวปฏิบัติหรือดำเนินการ และ ให้ความหมาย วินัยไว้ว่า หมายถึง การอยู่ในระเบียบแบบแผนและข้อบังคับหรือข้อปฏิบัติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช (2539, หน้า 759) ได้ให้ความหมายว่า การประพฤติ ได้เหมาะสมกับสถานการณ์ เวลาและเป็นไปตามเงื่อนไข กฎเกณฑ์ กติกาหรือข้อตกลงที่สังคมกำหนด ด้วยความเต็มใจและจริงใจ โดยไม่มีการลงโทษ หรือควบคุม

อัญชลี เครือคำขาว (2540, หน้า 216) ให้ความหมายว่าระเบียบวินัย หมายถึง ข้อบังคับคำสั่งกฎหมาย กติกา ระเบียบ ที่สังคมวางไว้เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติของคน เพราะคนต้องอยู่ร่วมกันเป็นหมู่ตั้งแต่เล็กคือครอบครัว จนถึงหมู่ใหญ่คือประเทศชาติ ถ้าทุกคน

ที่อยู่ร่วมกันปฏิบัติตามระเบียบวินัยที่สังคมวางไว้ ก็จะนำมาซึ่งความสงบสุขความเจริญก้าวหน้า ความมั่นคงและความปลอดภัย คุณลักษณะของคนมีระเบียบวินัย คือ รู้จักนิสัยของตนเอง เป็นอย่างดี เมื่อเราสังกัดอยู่ในสังคมใดจะต้องมีความรู้เรื่องวินัยและระเบียบแบบแผนของสังคม เป็นอย่างดี เพื่อจะได้ปฏิบัติไม่ผิดและเคร่งครัดในวินัยเป็นอย่างดี คือเป็นผู้พยายามประพฤติ ปฏิบัติตนอยู่ในระเบียบวินัย ไม่ละเมิดทั้งต่อหน้าและลับหลัง

วินัย พัฒนรัฐ (2541, หน้า 9) กล่าวว่า ความมีระเบียบวินัย หมายถึง การประพฤติ ปฏิบัติตามกฎหมาย ข้อบังคับ และกติกาดัง ๆ ที่สังคมกำหนดขึ้นเพื่อให้แนวทางในการปฏิบัติและ ใช้ควบคุมความประพฤติของคนในสังคม เช่น กฎหมาย คำสั่ง คำประกาศ ระเบียบของโรงเรียน และกล่าวถึงพฤติกรรมที่แสดงถึงความมีระเบียบวินัยไว้ดังนี้ รู้จักรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น เคร่งครัดในระเบียบวินัยอยู่เสมอ ปฏิบัติตามกฎหมายระเบียบของสังคม

จากความหมายของความมีระเบียบวินัย ดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า ความมีระเบียบวินัย หมายถึง การประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องเหมาะสมตามระเบียบข้อบังคับ กฎเกณฑ์ของสังคมหรือ ข้อบังคับของคนในกลุ่ม โดยมีพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความมีระเบียบวินัย ได้แก่ การปฏิบัติตามระเบียบวินัยของหน่วยงาน การตรงต่อเวลา การควบคุมตนเองทั้ง กาย วาจาใจ การปฏิบัติตามระเบียบด้วยความสมัครใจ การยอมรับและปฏิบัติตามข้อตกลง

ความสำคัญและคุณค่าของการมีวินัยในตนเอง

วินัยในตนเองเป็นคุณลักษณะที่สำคัญทางบุคลิกภาพของเด็ก ทั้งนี้ผู้ที่มีวินัยในตนเอง จะเป็นผู้รู้จักกาลเทศะ และเอาใจใส่ต่อสังคม เป็นผู้มีระเบียบและปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของสังคม และเมื่อใดก็ตามที่เด็กได้พัฒนาลักษณะดังกล่าวแล้วเด็กก็จะแสดงพฤติกรรมในลักษณะที่สังคม ยอมรับทั้งต่อหน้าและลับหลังผู้ใหญ่ (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราช, 2539, หน้า 759) และวินัย ในตนเองเป็นหัวใจของการแสดงออกซึ่งคุณธรรมเนื่องจากสามารถควบคุมตนเองได้ สามารถ ทำความดีด้วยตนเองและมีความกังวลเมื่อกระทำการสิ่งที่ไม่ถูกต้อง ซึ่งจะช่วยยับยั้งและป้องกัน ไม่ให้บุคคลกระทำความผิด (ดวงเดือน พันธุมนาวิน, 2538, หน้า 3) นอกจากนี้ กรมวิชาการ (2537, หน้า 10) ได้กล่าวถึงความสำคัญของวินัยในตนเองว่าเป็นพื้นฐานของความรับผิดชอบ การเคารพสิทธิของผู้อื่น การเอื้อเฟื้อแบ่งปัน การรอคอย โดยไม่ต้องให้ผู้ใดมาควบคุมบังคับ ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญที่เอื้อต่อความสำเร็จของบุคคลและส่วนรวมจึงควรส่งเสริมวินัยในตนเอง ซึ่งจะช่วยให้มีความสามารถ ดังต่อไปนี้

ด้านสติปัญญา ช่วยให้รู้จักคิดใช้เหตุผล ตัดสินใจ และแก้ปัญหาด้วยตนเอง

1. ด้านสังคม อารมณ์และจิตใจ ช่วยให้กล้าคิดกล้าแสดงออก มีความรับผิดชอบ เคารพสิทธิของผู้อื่น มีความเอื้อเฟื้อ รู้จักการแบ่งปัน รู้จักการรอคอย

2. สรุปได้ว่า ความสำคัญและคุณค่าของการมีวินัยในตนเองนั้นจะทำให้ผู้ที่มิวินัยในตนเอง แสดงพฤติกรรมออกในลักษณะที่สังคมยอมรับทั้งต่อหน้าและลับหลัง นอกจากนี้ การส่งเสริมการมีวินัยในตนเอง จะช่วยทำให้มีความสามารถในด้านสติปัญญา สังคม อารมณ์ และจิตใจ

ประเภทของวินัย

กรมสามัญศึกษา (2529, หน้า 2 - 63) ได้จำแนกระเบียบวินัยตามเอกสารการสอน ชุดการปลูกฝังและเสริมสร้างค่านิยมพื้นฐานการมีระเบียบวินัยและการกฎหมาย ข้อบังคับ ระเบียบแบบแผน และขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม ออกเป็น 3 ลักษณะ คือ

1. การมีระเบียบวินัยในการศึกษาเล่าเรียน หมายถึง การที่นักเรียนควบคุมตนเอง ประพฤติปฏิบัติตนอย่างมีระเบียบแบบแผน มีเหตุผลและเป้าหมายในการเพิ่มพูนความรู้ ความสามารถเพื่อพัฒนาตนเอง จัดตารางเวลาไว้สำหรับศึกษาเล่าเรียนและควบคุมตนเองให้ปฏิบัติตามตารางดังกล่าว ตั้งใจเล่าเรียนอย่างสม่ำเสมอทุกวิชาไม่เฉพาะแต่วิชาที่ตนชอบอย่างเดียว
2. ความมีระเบียบวินัยในที่อยู่อาศัย หมายถึง การที่นักเรียนควบคุมตนเองประพฤติปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ ในการรักษาความสะอาด ความเป็นระเบียบ
3. การมีระเบียบในสังคม หมายถึง การที่นักเรียนประพฤติปฏิบัติอย่างมีระเบียบแบบแผน ยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม เคารพปฏิบัติตามกฎหมาย ข้อบังคับของสังคม ดังนั้นสรุปได้ว่า ประเภทของระเบียบวินัยใช้ได้เป็นรายบุคคลและเป็นกลุ่มซึ่งเป็นการจัดระเบียบในเรื่องการศึกษาเล่าเรียน ความประพฤติและการอยู่ร่วมกันในสังคม

วิธีการปลูกฝังระเบียบวินัย

ซูชีพ อ่อนโศง (ม.ป.ป., หน้า 134) ได้เสนอวิธีการปลูกฝังระเบียบวินัย ดังนี้

1. สร้างให้สอดคล้องกับพัฒนาการของเด็ก
2. สร้างวินัยที่เด็กสามารถปฏิบัติได้ และเป็นประโยชน์ทั้งต่อตัวเด็กและคนอื่น
3. ใช้วิธีให้รางวัลและชมเชย ซึ่งจะได้ผลดีกว่าการตำหนิหรือลงโทษ
4. อย่าใช้อารมณ์ในการสร้างวินัย ควรปฏิบัติไปด้วยความสุ่มเยือกเย็น
5. ครูควรยอมรับนับถือและให้ความไว้วางใจเด็ก
6. ครูต้องเป็นกันเอง ให้ความเอาใจใส่ และให้ความรักความอบอุ่นแก่เด็ก
7. ครูควรทำหน้าที่เป็นผู้นำเด็กเกี่ยวกับการปฏิบัติตามวินัยต่าง ๆ
8. ครูต้องศึกษาเด็กแต่ละคนอย่างละเอียด เพื่อความเข้าใจในเด็กเหล่านั้น
9. ครูต้องกระตือรือร้นในการมีวินัย และปฏิบัติตามวินัย เพื่อให้นักเรียนยึดถือเป็น

แบบอย่าง

10. ครูต้องมีความเชื่อมั่นในตนเองเพื่อเด็กจะได้เกิดความสำเร็จในการที่จะประพฤติปฏิบัติตามวินัยที่ครูปลูกฝัง

การสร้างระเบียบวินัยให้แก่เด็กนั้น ต้องสร้างระเบียบวินัยในบ้านก่อน และผู้มีอิทธิพลในการสร้างระเบียบวินัยแก่เด็กคือ บิดามารดา ส่วนโรงเรียนก็มีอิทธิพลต่อเด็กเช่นเดียวกัน เพราะระยะเวลาที่เด็กได้รับการอบรมศึกษาในโรงเรียนตั้งแต่แรกเข้า จนจบการศึกษานั้นเป็นเวลานานหลายปี และในช่วงอันยาวนานนี้เอง เด็กจะต้องเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน ตั้งแต่แรกที่เข้าเรียน นับตั้งแต่ตัวอาคารเรียน สภาพห้องเรียน ระเบียบวินัยของโรงเรียน ลักษณะการอบรม สั่งสอนของครู รวมทั้งเพื่อนนักเรียนแบบต่าง ๆ เป็นต้น (บุญชู แก้วประดิษฐ์, 2543, หน้า 15 - 17)

ดังนั้น การปลูกฝังระเบียบวินัยต้องเริ่มจากครอบครัว และโรงเรียน โดยครูใช้วิธีที่เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพของเด็กนักเรียนรวมถึงผู้ปกครองที่ต้องให้ความร่วมมือในการอบรมเลี้ยงดูอีกทั้งการจัดสภาพสิ่งแวดล้อมทั้งที่บ้านและโรงเรียนก็มีส่วนสำคัญในการปลูกฝังระเบียบวินัย

หมึก (2525, หน้า 135) กล่าวว่า การปลูกฝังระเบียบวินัยต้องให้ได้ทั้งหลักการและการปฏิบัติ โดยมีหลักการเกี่ยวกับความมีระเบียบวินัยดังนี้

1. ความมีวินัยช่วยให้ประหยัดเวลา และทำให้งานสำเร็จด้วยความเรียบร้อย
2. ผู้มีวินัยตนเองต้องมีความตรงต่อเวลา และหน้าที่
3. การมีวินัยในตนเองนั้นเป็นสิ่งที่ฝึกฝนได้
4. การมีวินัยทำให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน
5. การขาดระเบียบวินัย ทำให้เป็นผลเสียแก่งานและตนเอง

และนอกจากนั้น ยังต้องมีความรู้ความสามารถในสิ่งต่อไปนี้ คือ รู้จักลักษณะและคุณค่าของความมีวินัย ปฏิบัติตนเป็นนิสัยและมีวินัยในตนเอง รู้จักปรับปรุงและแก้ไขนิสัยที่บกพร่องตนเอง ตลอดจนสามารถบอกประโยชน์ของความมีวินัยได้

ประวิณ ณ นคร (2527, หน้า 5 - 6) ให้ทัศนะเกี่ยวกับการสร้างและรักษาระเบียบวินัยไว้ว่า

1. วินัยมีสภาพอ่อนไหวเหมือนน้ำ เปลี่ยนแปลงไปตามสภาวะแวดล้อมได้ง่ายจากแนวคิดนี้ วินัยจึงต้องให้นิมนวล ให้เต็มรูปทั้งในทางส่งเสริม ป้องกันและปราบปรามให้เต็มทีระบบเป็นวงจร และครบทุกขั้นตอน โดยมีความต่อเนื่อง และจริงจังอีกทั้งจะต้องปรับสภาพแวดล้อมให้เป็นไปในทางการส่งเสริมวินัยด้วย

2. วินัยเกิดขึ้นด้วยแรงจูงใจ และแรงบังคับ มีบุคลากรในการดำเนินการเกี่ยวกับวินัย วินัยเกิดขึ้นด้วยความสมัครใจ จึงควรเน้นหนักในทางเสริมให้อัตนินัย (Self Discipline) มากกว่า

การบังคับให้รักวินัย (Authoritarian Discipline) การสร้างวินัยหมู่ (Group Discipline) ได้ผลดี
ในวงงานมากกว่าสร้างนิสัยส่วนบุคคล (Individual Discipline)

3. วินัยที่ต้องการให้มีลักษณะเชิงพฤติกรรม ควรใช้กระบวนการทางพฤติกรรมเข้าช่วย
การสร้างวินัย

4. วินัยเป็นผลผลิตของภาวะผู้นำ วินัยดีมาจากผู้นำดี กระทรวงศึกษาธิการ ได้กำหนด
หลักการของวินัยในโรงเรียนไว้ดังนี้

4.1 ตามวัตถุประสงค์ของวินัยในโรงเรียน ก็คือต้องการส่งเสริมให้นักเรียนเติบโต
เป็นพลเมืองดี สามารถปกครองตนเองได้

4.2 วินัยที่ดีจะช่วยให้นักเรียนบรรลุเป้าหมายของการเรียนการสอนตามหลักสูตร

4.3 วินัยในโรงเรียน จะต้องมึลักษณะสอดคล้องกับการพัฒนาการของนักเรียน
และปัจจัยแวดล้อมหลาย ๆ ด้าน

4.4 วินัยในโรงเรียนจะดำเนินไปควบคู่กับการเรียนการสอนและความต้องการ
พื้นฐานของนักเรียนเป็นสำคัญ

4.5 การกำหนดกฎระเบียบวินัยในโรงเรียนควรคำนึงถึงความเหมาะสมและ
ความต้องการพื้นฐานของนักเรียนเป็นสำคัญ

4.6 วินัยในโรงเรียนจะต้องเป็นข้อบัญญัติที่สามารถปรับปรุงเปลี่ยนแปลงแก้ไข
ให้เหมาะสมกับนักเรียนเป็นสำคัญ

ดังนั้นการปลูกฝังระเบียบวินัยเป็นการช่วยฝึกให้คนในสังคมมีความเรียบร้อย ทำให้
สังคมมีความสุข การสร้างวินัยจึงเป็นไปอย่างต่อเนื่องโดยใช้ความจริงใจและกระบวนการ
ทางพฤติกรรมมากกว่าการบังคับ โรงเรียนอาจจัดควบคู่ไปกับการเรียนการสอน

กิริยามารยาท

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2525 (ราชบัณฑิตยสถาน, 2539,
หน้า 649) ได้ให้ความหมายของคำว่ากิริยา คือ การกระทำ อาการที่แสดงออกมาด้วยกาย
ส่วนมารยาทคือ กิริยาวาจาที่ถือว่าเรียบร้อย

ทิพวรรณ หอมพลู (2538, หน้า 4) กล่าวถึงมารยาท หมายถึง กิริยาและวาจาสุภาพ
เรียบร้อย เพราะกิริยาและวาจานอกจากจะเป็นการแสดงออกของนิสัยใจคอแล้ว ยังแสดงถึงการมี
วัฒนธรรมนั้นด้วย เช่น ความสุภาพในกิริยา คือ การวางตัวดี หมายถึง การทำงานให้เหมาะสมกับ
เวลา สถานที่ บุคคลที่เราสมาคมด้วย พร้อมทั้งกิริยา ท่าทางที่ละมุนละม่อมอ่อนโยนให้เหมาะสม
กับบุคคลเมื่อพบผู้ใหญ่ ก็ทำความเคารพ

สุทธิ ภิบาลแทน (2539, คำนิยาม) กล่าวว่า มารยาทเป็นองค์ประกอบย่อยของวัฒนธรรมชาติไทยมีเอกลักษณ์ประจำชาติและมีองค์ประกอบหลายอย่างที่สามารถจำแนกได้ว่าเป็นคนไทยเป็นชาติไทย เช่น ภาษา พิธีกรรมบางอย่างและการแต่งกาย เป็นต้น

สมทรง ปุณฺณฤทธิ (2539, หน้า 10 - 11) กล่าวว่า มารยาทมาจากภาษาสันสกฤตว่า มารยาท ภาษาบาลีว่า มรียาท ซึ่งหมายถึง คับนา โดยมีความหมายตามรากศัพท์เดิมว่าน่าดีต้องมีคนถือแวนดินที่ขยสูงสามารถกักเก็บน้ำไว้ได้ หรือระบายน้ำออกไปได้ตามความต้องการอันใด กิริยาอาการของคนเราก็นั้น ถ้ามีขอบเขตหรือระเบียบแบบแผนที่เหมาะสมแก่กาลเทศะและสังคมแล้ว ย่อมแสดงว่าผู้นั้นเป็นผู้มีมารยาทหรือวัฒนธรรมที่ดีงาม

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2539, หน้า 1) กล่าวว่า มารยาทหรือมรรยาท หมายถึง กิริยาอาการที่ควรประพฤติปฏิบัติอย่างมีขอบเขตหรือมีระเบียบแบบแผนอันเหมาะสมแก่กาลเทศะและสังคม ได้แก่ การยืน เดิน นั่ง นอน การแสดงความเคารพ การรับของ และการส่งของ

จากความหมายดังกล่าวสรุปได้ว่า มารยาทเป็นระเบียบแบบแผนการประพฤติที่ดีงามอันแสดงถึงพฤติกรรมที่สุภาพเรียบร้อย ทั้งทางกาย วาจา มีใจเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมให้แสดงออกอย่างเหมาะสม เป็นองค์ประกอบของวัฒนธรรมเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญของคนไทย

องค์ประกอบของมารยาท

สมทรง ปุณฺณฤทธิ (2539, หน้า 11) กล่าวถึงองค์ประกอบของมารยาทไทย ดังต่อไปนี้

1. มีกิริยา วาจา สุภาพ เรียบร้อยต่อทุกคนชั้น
2. ตกแต่งร่างกายด้วยเสื้อผ้า ตลอดจนใบหน้าและทรงผมให้ดูกระเปียบสมส่วนแต่พองาม

สุภาพเหมาะสมทุกโอกาส สะอาดและประหยัด

3. มีอิริยาบถอยู่ในท่าธรรมดา ไม่ฝืน งามแต่สุภาพ ไม่แข็งกระด้าง ไม่ตื่นกลัว

4. การแสดงมารยาทไม่จำเป็นต้องซ้ำเกินควร และไม่ลู่กลนจนขาดความเรียบร้อย

โดยการแสดงออกทางกิริยา วาจา ล้วนมีใจสั่งการให้ทำ ให้พูด ให้คิด นำมาก่อนเสมอ ดังนั้นจึงควรตั้งใจไว้ในทางที่ดีงาม วาจา กิริยา ทำทางก็จะดีตาม

ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า มารยาทประกอบไปด้วยกิริยา วาจา รวมถึงจิตใจ โดยการอบรมจิตใจย่อมหมายถึงการแสดงออกทางกาย และวาจาดีตามไปด้วย

ประเภทของมารยาทไทย

กิริยามารยาทเป็นเอกลักษณ์ส่วนหนึ่ง เป็นเรื่องของการปฏิบัติตนต่อบุคคลของคนในชาติไทย ผู้ที่มีมารยาทนั้นต้องประพฤติดีทั้งทางกาย วาจา ใจ คือ ทำดี พูดดี คิดดี ดังปรากฏในสมบัติของผู้ดีของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี (2516)

1. มารยาททางกาย

คือ การทำดี เป็นการแสดงอาการที่กระทำทางกายว่าสมควรทำในสิ่งที่ไม่ควรทำหรือไม่ ด้วยการระมัดระวังการกระทำต้องไม่เดือดร้อนทั้งต่อตนเองและส่วนรวม โดยแบ่งประเภทของมารยาทดังนี้

1.1. มารยาทในอิริยาบถต่าง ๆ ได้แก่ การยืน การเดิน การนั่ง

1.2. มารยาทการแสดงความเคารพ “การ ไหว้ จ นินาโด จ ...เอตมมิงกมุตตม” –

ความเคารพ ความสุภาพอ่อนน้อม...เป็นมงคลอันอุดม” (พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), 2543, หน้า 323 - 324) ความเคารพ ได้แก่ กิริยาอาการที่ยกย่องเชิดชูซึ่งบุคคลหรือสิ่งที่ควรยกย่องเชิดชู อันเป็นอาการตรงกันข้ามกับความดูหมิ่นเหยียดหยาม ได้แก่ การไหว้ การกราบ การบนบออ่อนน้อม การต้อนรับ

วิชัย สุธีรชานนท์ (2538) ได้กล่าวถึงการแสดงความเคารพตามวัฒนธรรมไทยที่ใช้ปฏิบัติอยู่ในปัจจุบันนี้มี 4 วิธี ดังนี้

1. การลุกขึ้นยืนรับ เช่น ขณะที่ครูอาจารย์เข้าชั้นเรียน ขณะที่ผู้ใหญ่ที่เป็นประธานในพิธีเข้ามาในที่ประชุม ขณะที่เรานั่งอยู่ในที่ใดที่
2. การโค้งคำนับ เป็นการแสดงความเคารพที่อ่อนน้อมยิ่งกว่าการยืนรับและใช้แสดงความเคารพตั้งแต่คนที่เสมอกันขึ้นไปถึงผู้ที่สมควรแสดงความเคารพอย่างสูง ซึ่งปฏิบัติได้ในโอกาส เช่น สำหรับคนเสมอกันขณะที่พบกันต่างก็โค้งคำนับให้แก่กันและกัน ขณะรับของหรือส่งของให้ผู้ใหญ่ เมื่อยืนอยู่ในระยะใกล้พอสมควรแล้ว ควรโค้งคำนับก่อนแล้วจึงรับของหรือส่งของ
3. การไหว้ การไหว้เป็นมารยาทอันสำคัญยิ่งที่ควรกระทำ เพื่อการเคารพและทักทายกัน โดยยกมือที่ประนมต้องนิ้วชิดกันอยู่ระหว่างกลางอก เป็นการกระพุ่มมือให้สวยงามเป็นรูปดอกบัวให้ปลายนิ้วมือตั้งตรงขึ้นเบื้องบน ยกมือขึ้นให้ตรงสันจมูก การไหว้มาจากคำว่า “วันทา” หรือ “นมัสการ” (เครือซีเมนต์ไทย, 2528, หน้า 15) การไหว้ของบุคคลนั้น แบ่งออกเป็นหลายระดับ ซึ่งจะต้องเลือกให้เหมาะสมแก่กาลเทศะ ดังต่อไปนี้

3.1 การไหว้พระภิกษุหรือปูชนียสถานในพระพุทธศาสนา การไหว้พระ ให้ประนมมือแล้วยกขึ้นให้นิ้วหัวแม่มือจรดระหว่างคิ้ว ปลายนิ้วชี้จรดคิ้วผม แขนปลายนิ้วชี้กับหน้าผาก ไม่เอียงซ้ายหรือขวา สำหรับชายให้ค้อมตัวลงไหว้ สำหรับหญิงให้ก้มขาขาออกไปข้างหน้าเล็กน้อย แล้วย่อตัวลงไหว้ เรียกว่า ไหว้ระดับ 1

3.2 การไหว้บิดามารดา ครูอาจารย์ ญาติผู้ใหญ่ หรือผู้มีอาวุโสมาก ให้ประนมมือขึ้นจนนิ้วหัวแม่มือจรดปลายจมูก ปลายนิ้วชี้จรดระหว่างคิ้ว ชายให้ก้มตัวลงไหว้ หญิงก็ก้มขาขาแล้วย่อตัวลงไหว้เช่นเดียวกับไหว้ระดับ 1 การไหว้เช่นนี้เรียกว่า ไหว้ระดับ 2

3.3 การไหว้ผู้เคารพนับถือโดยทั่วไป รวมทั้งผู้มีฐานะเสมอกัน ให้ประนมมือจรดที่ส่วนล่างของหน้า ปลายนิ้วหัวแม่มือจรดปลายคาง ปลายนิ้วชี้จรดจมูก ก้มหน้าลง เล็กน้อย ไม่ต้องค้อมตัวทั้งชายหญิง การไหว้เช่นนี้เรียกว่า ไหว้ระดับ 3 การไหว้บุคคลผู้มีอายุเสมอกัน สำหรับผู้ที่มิได้อยู่นราวคราวเดียวกันตามวัฒนธรรม

2. มารยาททางวาจา

มารยาทการสนทนา การพูดกับผู้อื่นหรือการสนทนากันในสังคมนั้น มีความสำคัญมาก การสนทนาเป็นการพูดกับผู้อื่น แตกต่างไปจากการพูดคนเดียว กล่าวคือ การสนทนาข้อมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน มีการพูดจาระหว่างบุคคลซึ่งอาจมากกว่าสองคน ดังนั้น มารยาทในการสนทนาควรปฏิบัติเช่น ควรใช้คำพูดที่สุภาพอ่อนน้อม ไม่พูดไร้สาระ หรือพูดพล่อยจับใจความไม่ได้ ไม่พูดสอดแทรกขณะที่มีการสนทนาเป็นกลุ่มนั้น ไม่พูดเสียงดังในสถานที่ต้องการความเงียบสงบ เป็นต้น

3. มารยาททางใจ

พัว อนุรักษราชชนกเถียร (2530, หน้า 50) กล่าวว่า ผู้ที่มีมารยาททางใจ คือผู้ที่ได้มีการปรับปรุงจิตใจให้ฝึกฝนในศีลธรรม และข้อมทราบว่าจะไรถูกอะไรผิด อะไรควรประพฤติและอะไรไม่ควรประพฤติ ฉะนั้น บุคคลพึงระวังสำรวมความคิดจิตใจที่มักจะแสดงออกมาให้เห็นทางกิริยาและวาจาให้ถูกต้องและงดงามเหมาะสมกับกาลเทศะและแก่บุคคลเวลาอยู่ในสมาคมหรือในที่สาธารณะ เช่น ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านกำเริบหยิ่งโส ไม่บันดาลโทสะให้เสีย

ดังนั้นบุคคลที่จะพัฒนามารยาทให้ดีขึ้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องพัฒนาทั้งด้านกาย วาจา และใจควบคู่กันไป เพื่อแสดงถึงมารยาทที่ดีที่จะสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมนี้ได้ นอกจากนั้นยังแสดงถึงวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ของชาติไทยอีกด้วย

รักการอ่าน

ความสำคัญและประโยชน์ของการอ่าน

ฉวีวรรณ คูหาภินันท์ (2542, หน้า 11) ได้กล่าวว่า การอ่านมีความสำคัญต่อชีวิตมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนโตจนกระทั่งถึงวัยชรา การอ่านมีประโยชน์ในการพัฒนาตนเอง คือ พัฒนาการศึกษา พัฒนาอาชีพ พัฒนาคุณภาพชีวิต ทำให้เป็นคนที่ทันสมัย ทันต่อเหตุการณ์ และสนองความอยากรู้อยากเห็น การพัฒนาประเทศให้เจริญรุ่งเรืองก้าวหน้าได้ต้องอาศัยประชาชนที่มีความรู้ความสามารถ ซึ่งความรู้ต่างๆ ก็ได้มาจากการอ่าน ซึ่งสอดคล้องกับสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้ทรงบรรยายถึงความสำคัญของการอ่านหนังสือในการประชุมใหญ่สามัญประจำปี พ.ศ. 2530 ของสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย (สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดเชียงราย, 2543, หน้า 4) สรุปได้ดังนี้

1. การอ่านหนังสือได้โดยไม่ต้องมีการจำกัดเวลาและสถานที่สามารถนำไปไหนมาไหนก็ได้
2. การอ่านหนังสือทำให้ได้เนื้อหาสาระความรู้มากกว่าการศึกษาค้นคว้าด้วยวิธีอื่น ๆ

อาทิ การฟัง

3. หนังสือเก็บได้นานกว่าสื่ออื่น ๆ
4. ผู้อ่านสามารถฝึกการคิด และสร้างจินตนาการได้เองในขณะที่อ่าน
5. การอ่านส่งเสริมให้มีสมาธิ มีสมาธิมากกว่าสื่ออื่น ๆ เพราะขณะอ่านจิตใจต้องมุ่ง

มุ่นอยู่กับข้อความ พินิจพิเคราะห์ข้อความ

6. ผู้อ่านเป็นผู้กำหนดการอ่านได้ด้วยตนเอง จะอ่านคร่าว ๆ อ่านข้ามหรืออ่านอย่าง

ละเอียด เพราะหนังสือมีมากสามารถเลือกอ่านได้

7. หนังสือมีหลากหลายรูปแบบจึงทำให้สมองผู้อ่านเปิดกว้าง
8. ผู้อ่านเกิดความคิดเป็นได้ด้วยตนเอง

ประโยชน์ที่ได้จากการอ่าน มีผู้กล่าวไว้หลายคน กระทรวงศึกษาธิการ (2534) สรุปได้

ดังนี้

1. มีความรู้เพิ่มเติม ช่วยให้รู้กว้างไม่แคบอยู่เฉพาะเรื่องรอบตัว
2. ช่วยพัฒนาความคิด เพราะประสบการณ์ในการอ่านจะช่วยเสริมความคิดให้พัฒนาขึ้น
3. ช่วยทำให้สังคมยอมรับ เพราะผู้อ่านปรับตัวได้
4. ช่วยให้ประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพ
5. ช่วยให้ได้รับความบันเทิงในชีวิตมากขึ้น
6. ช่วยให้เป็นคนที่น่าสนใจ
7. เป็นการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์

จากความสำคัญและประโยชน์ของการอ่านที่กล่าวมาแล้วข้างต้นสรุปได้ว่า การอ่านมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตและพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าทัดเทียมสังคมโลกปัจจุบัน

การสร้างนิสัยรักการอ่าน

นิสัย คือ ความประพฤติที่เคยชิน เช่น ทำงานเป็นนิสัย (ราชบัณฑิตยสถาน, 2539)

รักการอ่าน หมายถึง มีจิตใจฝักใฝ่มุ่งมั่นต่อการอ่านอย่างแท้จริง ด้วยการเห็นความสำคัญของการอ่าน

นิสัยรักการอ่าน จึงหมายถึง การใฝ่หมั่นแต่การอ่านและอ่านจนเคยชิน อ่านจนเป็นนิสัย แม้บางครั้งจะมีปัญหาและอุปสรรคต่อการอ่านบ้างก็ไม่ย่อท้อ คนที่มีนิสัยรักการอ่านย่อมอ่านทุกอย่างที่เป็นวัสดุการอ่าน ไม่ว่าจะเป็นหนังสือ สิ่งพิมพ์อื่น ๆ ป้ายโฆษณาประชาสัมพันธ์ต่าง ๆ

หรือแม้แต่กระดาษห่อของ ซึ่งสอดคล้องกับ ดวงพร พวงเพชร (2541, หน้า 14) ได้ให้ความหมาย นิยรักการอ่านว่า หมายถึง การแสดงถึงการชอบอ่านหรือสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ โดยเป็นการอ่านที่กระทำ อย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่องถึงแม้จะมีอุปสรรคในการอ่านก็ไม่ย่อท้อ ยังคงอ่านอยู่เช่นเดิม

อวยพร พานิช (2543, หน้า 4) ได้อธิบายว่า นิยรักการอ่าน เป็นความสนใจอ่าน อย่างไม่หยุดยั้งจนเป็นนิสัย เมื่อมีเวลาว่างจะชอบอ่านมากกว่าทำอย่างอื่น ชอบอ่านหนังสือ หรือวัสดุการอ่านทุกชนิด ทุกประเภท ทั้งที่เป็นหนังสือให้ความบันเทิงและสารคดี

ดังนั้นสรุปได้ว่า นิยรักการอ่าน หมายถึงพฤติกรรมที่ผู้เรียนแสดงออกถึงความสนใจ ในการแสวงหาความรู้ต่าง ๆ ในการอ่านด้วยความพึงพอใจและมีการปฏิบัติเป็นประจำอย่างต่อเนื่อง ศรีรัตน์ เจริญจันทร์ (2538, หน้า 34) ได้กล่าวถึงสาเหตุที่ทำให้คนไทยขาดนิยรักการอ่านดังนี้

1. ไม่เห็นความสำคัญของการอ่าน
2. ปัญหาการอ่าน
3. วัสดุการอ่าน
4. ขาดการกระตุ้นและส่งเสริมให้มินิกการอ่าน
5. ความบกพร่องทางร่างกาย
6. ความสามารถทางสมอง
7. ความพร้อมที่จะเรียนอ่าน
8. สภาพอารมณ์
9. สภาพเศรษฐกิจ
10. อิทธิพลจากสื่ออื่น ๆ

ซึ่งสอดคล้องกับสุขุม เฉลยทรัพย์ ได้อธิบายถึงสาเหตุที่คนไทยไม่มีนิยรักการอ่านสรุปได้ดังนี้

1. หนังสือและเอกสารต่าง ๆ มีอยู่ไม่เพียงพอกับการค้นคว้าหาความรู้
2. กิจกรรมการเรียนการสอนของครูไม่เอื้ออำนวยต่อการฝึกนิยรักการอ่าน
3. หนังสืออ่านสำหรับเด็กเป็นเอกสารที่สำคัญที่จะปลูกฝังนิยรักการอ่านยังไม่สามารถ

ผลิตออกมาเพียงพอกับความต้องการของเด็กและยังมีราคาแพงอยู่

4. พื้นฐานการศึกษาทำให้ไม่เกิดนิยรักการอ่าน
5. สถานที่สำหรับส่งเสริมการอ่านมีอยู่จำนวนน้อย
6. ผู้ผลิตหนังสือยังเล็งเห็นเรื่องของธุรกิจการค้า ทำให้ราคาหนังสือสูง

จากสาเหตุดังกล่าว จะเห็นได้ว่าทุกคนต้องมีส่วนร่วมที่จะช่วยสนับสนุนและส่งเสริมในการสร้างนิสัยรักการอ่าน ซึ่งจะต้องกระทำอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ (ฉวีวรรณ คูหาภินันท์, 2542, หน้า 86) ได้กล่าวถึงองค์กรที่มีบทบาทในการสร้างนิสัยรักการอ่าน สรุปได้ดังนี้

1. บ้านหรือครอบครัว เป็นสถาบันที่สำคัญที่จะช่วยส่งเสริมให้เด็กรักการอ่าน พ่อแม่ให้ความรักความอบอุ่น ทำกิจกรรมส่งเสริมการอ่านต่างๆ ให้กับลูก เช่น การเล่านิทาน อ่านหนังสือให้ลูกฟัง

2. โรงเรียน โรงเรียนมีห้องสมุดที่น่าสนใจ นำเข้าไปอ่าน ครูและบรรณารักษ์จัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่านต่างๆ ทำให้เด็กอยากเข้าไปเรียน ไปอ่าน และอยากร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่ครูและบรรณารักษ์จัดขึ้น เช่น เล่านิทาน จัดนิทรรศการ ประกวดการเล่านิทาน แข่งขันตอบปัญหา ใ้ว่าที่ แสดงละคร สันทนาเรื่องหนังสือ

ทั้งบ้าน โรงเรียนและชุมชน ควรให้ความร่วมมือซึ่งกันและกันในการจัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่านต่างๆ ล้วนแต่เป็นการสร้างนิสัยรักการอ่านให้เด็กทั้งสิ้น

ครูเป็นส่วนสำคัญยิ่งในการสร้างนิสัยรักการอ่าน วิเชียร เกษประทุม (2523, หน้า 219) ได้อธิบายว่า ในฐานะที่เป็นครู ครูจะต้องหาวิธีการที่จะส่งเสริมให้เด็กรักการอ่านหนังสือจนเป็นนิสัย คือ ให้เป็นนักอ่านมีเวลาว่างต้องหยิบหนังสือขึ้นมาอ่าน และอ่านอย่างเต็มที่ ไม่ต้องมีใครมาบังคับ ถ้าเราสามารถปลูกฝังให้เด็กเป็นนักอ่านได้ ก็เชื่อได้ว่า เด็กจะดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้สมบูรณ์ขึ้น ดังนั้นครูจึงต้องหาวิธีการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมให้เด็กรักการอ่านหนังสือ ซึ่งสอดคล้องกับ ประเทิน มหาจันทร์ (2530, หน้า 9) ได้กล่าวว่า ครูควรส่งเสริมให้เด็กอ่านหนังสือนอกเหนือไปจากบทเรียน เพื่อให้เด็กได้มีประสบการณ์ในการอ่านกว้างขวางพอที่จะทำให้เด็กเกิดนิสัยรักหนังสือและรักการอ่านได้ การส่งเสริมการอ่านสำหรับเด็กมีความสำคัญไม่น้อย เพราะนอกจากจะทำให้เด็กมีนิสัยรักการอ่านแล้ว ยังทำให้เด็กมีประสบการณ์ในการอ่านอย่างกว้างขวาง และเกิดทักษะในการอ่านมากขึ้น จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ครูบรรณารักษ์ ครู ผู้บริหารโรงเรียนตลอดถึงผู้ปกครอง ควรเห็นความสำคัญให้มีการส่งเสริมการอ่านขึ้นในโรงเรียน กิจกรรมที่จะช่วยการสร้างนิสัยรักการอ่าน มีวิธีหลากหลายขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์และกลุ่มเป้าหมาย แม้นมาส ชวลิต (2539, หน้า 218) ได้กล่าวไว้ว่า กิจกรรมส่งเสริมการอ่าน คือ การกระทำต่างๆ เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายเกิดความสนใจในการอ่าน เห็นความสำคัญและความจำเป็นของการอ่าน เกิดความเพลิดเพลินในการอ่าน พยายามพัฒนาการอ่านของคนให้ถึงระดับการอ่านเป็นและอ่านจนเป็นนิสัยกิจกรรมส่งเสริมการอ่านจะมีลักษณะสำคัญ ดังนี้

1. เราใจ บุคคลที่เป็นเป้าหมาย อาจเป็นคนเดียวหรือกลุ่มคนทั่วไป ให้เกิดความอยากอ่านหนังสือ โดยเฉพาะหนังสือที่มีคุณภาพตามที่ประสงค์หรือที่ผู้จัดกิจกรรมเห็นว่าควรอ่านกิจกรรมจะชี้ให้เห็นว่า การอ่านเป็นสิ่งจำเป็น มีความสำคัญ มีประโยชน์ต่อบุคคลและสังคมนานาประการ

2. จูงใจ ใ้บุคคลที่เป็นเป้าหมายเกิดความพยายามที่จะอ่านให้แตกฉาน เพื่อจะได้รู้เรื่องราวอันน่ารู้ น่าสนุก ที่มีอยู่ในหนังสือ ตามที่ผู้จัดกิจกรรมนำมากล่าว

3. กระตุ้น แนะนำ ให้อ่านหรืออยากเห็นเรื่องราวต่าง ๆ ที่อยู่ในหนังสือมากมายหลายอย่าง การอ่านหนังสือทำให้ผู้อ่านรู้รอบ และรู้สึกซึ่งเปิดความคิดให้กว้าง เมื่ออ่านเรื่องหนึ่งแล้วก็อยากอ่านอีกเรื่องหนึ่งต่อไป จนกระทั่งมีความรู้สึกว่าการอ่านเป็นกิจกรรมประจำวันที่จะขาดเสียไม่ได้

4. สร้างบรรยากาศการอ่านขึ้นในบ้าน ในโรงเรียน และในสังคม นอกจากกิจกรรมจะเร้าใจ จูงใจให้อ่านและกระตุ้นให้เปิดความคิดให้กว้างแล้ว กิจกรรมส่งเสริมการอ่านจะเกี่ยวกับการผลิตวัสดุการอ่านให้เหมาะสม การสร้างและปรับปรุงแหล่งวัสดุการอ่านให้เพียงพอ การบูรณาการการอ่านเข้าไว้ในการเรียนการสอน และในการตัดสินใจเพื่อดำเนินการต่าง ๆ

นอกจากนั้น แม้นมาส ชวลิต (2539) ได้กล่าวไว้อีกว่า กิจกรรมส่งเสริมการอ่านมีหลายแบบ ในที่นี้รวมกลุ่มตามลักษณะกิจกรรมคือความสนใจทางประสาทสัมผัสอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างรวมกัน

1. กิจกรรมซึ่งเร้าโสตประสาท ชวนฟัง ใช้เสียงและคำพูดเป็นหลัก กิจกรรมประเภทนี้ได้แก่ การเล่านิทานให้ฟัง การเล่าเรื่องจากการอ่านหนังสือ การอ่านหนังสือให้ฟัง การแนะนำหนังสือด้วยปากเปล่า การบรรยาย การอภิปราย การได้วาทีที่เกี่ยวกับหนังสือ การบรรเลงดนตรี และร้องเพลงจากบทละครเรื่อง ทำให้เกิดความเพลิดเพลินในอารมณ์ ถ้อยคำนั้นนอกจากฟังเพราะแล้วยังทำให้มองเห็นภาพ ได้กลิ่น ทำให้รู้สึกสัมผัสความร้อนหนาว ในการจัดกิจกรรมซึ่งเน้นให้รู้จักเพลิดเพลินในอารมณ์ ไม่ควรใช้อุปกรณ์ที่เบี่ยงเบนความสนใจ เช่น ภาพการใช้ท่าทาง ยกเว้นแต่เมื่อจำเป็นที่จะต้องใช้เพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจสิ่งที่กำลังพูดถึงเท่านั้น

2. กิจกรรมซึ่งเร้าจักขุประสาท ชวนให้ดู ฟัง ฟินิจ และการอ่านความหมายของที่เห็น กิจกรรมประเภทนี้ได้แก่ การจัดแสดงภาพชนิดต่าง ๆ เช่น ภาพถ่าย นิทรรศการหนังสือ มุ่งให้ผู้ชมใช้สมาธิในการชม

3. กิจกรรมซึ่งเร้าโสตและจักขุประสาทในขณะเดียวกัน ได้แก่ กิจกรรมซึ่งชวนให้ฟังและดูไปพร้อม ๆ กัน เช่น ประสานประสาททั้งสองให้ทำงานร่วมกัน อาทิ เล่านิทานโดยให้ดูภาพประกอบ ฉายแถบบันทึกเสียงและภาพ

4. กิจกรรมซึ่งให้ผู้เป็นเป้าหมายได้ร่วมด้วย กิจกรรมทำนองนี้จะช่วยให้ผู้เป็นเป้าหมายเกิดความสุข และภาคภูมิใจ รู้สึกว่าตนเองมีความสามารถ ตัวอย่าง เมื่อเล่านิทานแล้วก็ให้ผู้ฟังวาดภาพประกอบ ให้แสดงท่าทางประกอบ ให้แข่งขันเรียบเรียงเรื่องที่ได้อ่าน หรือให้เขียนนิทานขึ้นใหม่ ตามแก่นของนิทานที่ได้ฟังไปแล้ว ให้ตอบคำถามเกี่ยวกับเรื่องที่ฟัง

การจัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่าน มีหลายคนกล่าวไว้ อุทัยวรรณ ชิดสูงเนิน (2533, หน้า 22 - 23) ได้สรุปไว้ดังนี้

1. การเล่านิทาน เป็นกิจกรรมที่เหมาะสมสำหรับเด็กเล็ก ซึ่งสามารถจัดในห้องเรียนได้ตลอดเวลา ครูผู้เล่าต้องคำนึงถึงความสนใจของเด็กวัยต่าง ๆ และมีศิลปะในการเล่านิทาน ที่สำคัญต้องมีหนังสือเล่มที่เล่ามาให้ดูด้วยเพื่อเร้าใจให้เด็กอยากอ่านหนังสือเล่มนั้น

2. การแนะนำหนังสือ กระทำโดยครูเลือกหนังสือที่ดีและเหมาะสมกับเด็ก

3. การอ่านหนังสือให้เด็กฟัง

4. การเล่าเรื่องในหนังสือ เหมาะสำหรับเด็กโต เป็นการเล่าโครงเรื่องย่อ ๆ เพื่อจูงใจให้เด็กเห็นว่าหนังสือเล่มนั้น ๆ น่าอ่าน

5. การเล่นทายปัญหา การทายปัญหาควรเป็นปัญหาที่สามารถอ่านค้นคว้าได้จากหนังสือ

6. การให้เด็กเล่าเรื่องในหนังสือ กระทำโดยให้เด็กไปอ่านหนังสือมาคนละเล่ม แล้วผลัดกันออกมาเล่าเรื่อง

7. การจัดนิทรรศการหนังสือ

8. การสร้างบรรยากาศในห้องเรียนให้เด็กอยากอ่านหนังสือ โดยจัดมุมหนังสือไว้ในห้องเรียน

9. การอภิปรายเรื่องในหนังสือ

10. การพาเด็กไปชมนิทรรศการและการบรรยายเกี่ยวกับหนังสือ

11. การจัดปฐกฐา ได้วาทิเกี่ยวกับหนังสือ

12. การจัดแสดงจากเรื่องในหนังสือ เป็นการแสดงละครในชั้นเรียนโดยเลือกเรื่องจากหนังสือ หรืออาจจะเป็นเรื่องบางตอนในบทเรียน จะทำให้เด็กสนุกสนานและสนใจหนังสือเพิ่มขึ้น

13. การจัดชมรมเกี่ยวกับการอ่านในห้องสมุด โดยห้องสมุดโรงเรียนอาจจะกระตุ้นให้เด็กอ่านหนังสือ โดยการจัดชมรมนักอ่าน ประกาศสถิติผู้ยืมหนังสือมากที่สุดในรอบหนึ่งเดือน หรือในแต่ละภาคเรียน จะทำให้เด็กตื่นตัวในการอ่านหนังสือ

จากข้อความที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า นิสัยรักการอ่านมิได้เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ แต่ต้องอาศัยการปลูกฝังและการส่งเสริมการอ่าน มีหลากหลายรูปแบบ เช่น การเล่านิทาน การแนะนำหนังสือ กิจกรรมส่งเสริมการอ่าน การจัดนิทรรศการหนังสือ การจัดกิจกรรม แต่ละรูปแบบขึ้นอยู่กับกลุ่มเป้าหมาย จุดประสงค์ และความสนใจของเด็กแต่ละวัย ซึ่งสามารถจัดได้ทั้งครูผู้สอน ครูบรรณารักษ์ และผู้ปกครอง

แนวทางการพัฒนาคุณลักษณะที่ดีของเด็กและเยาวชนไทย

แนวทางการพัฒนาคุณลักษณะที่ดี

ไรอัน (Ryan, 2002) เสนอแนวทางการจัดคุณลักษณะศึกษาเพื่อพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ประกอบด้วย 6 องค์ประกอบ (The Six E's Character Education) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. การยกตัวอย่างและปฏิบัติเป็นแบบอย่าง (Example) แนวทางการยกตัวอย่างของการประพฤติที่ปฏิบัติสะท้อนคุณลักษณะที่พึงประสงค์นอกเหนือจากการอบรมสั่งสอนเพื่อยกตัวอย่างพฤติกรรมที่ดีและไม่ดี พร้อมผลของการปฏิบัติให้เกิดความเข้าใจ รวมถึงการประพฤตินั้นเป็นแบบอย่างที่ดีของครูเพื่อให้นักเรียนเห็นด้วย การปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีถือเป็นการยกตัวอย่างที่ดีที่สุดที่นักเรียนสามารถเห็นและเลียนแบบการกระทำ ความประพฤติต่าง ๆ โดยตรง
2. การสอนอธิบายให้รู้จักใช้เหตุผล (Explanation) ต้องปรับเปลี่ยนแนวทางในการพัฒนาคุณลักษณะของนักเรียน จากเดิมที่ควบคุมความประพฤติโดยเน้นท่องกฎแล้วปฏิบัติตามกฎ โดยขาดเหตุผลมาเป็นการให้อธิบายให้รู้จักใช้เหตุผลและผลในการพัฒนาคุณลักษณะต่าง ๆ กระตุ้นให้เกิดการวิพากษ์หรือสนทนาเกี่ยวกับคุณลักษณะที่ดีและไม่ดี พร้อมอธิบายเหตุผลประกอบเพื่อสร้างความตระหนักและการปรับพฤติกรรมอันสะท้อนถึงคุณลักษณะของเด็กออกมา
3. การเชิญชวนให้ทำความดี (Exhortation) การชี้แนะ เชิญชวน โดยการใช้การเสริมแรงทางบวกควบคู่กับการพัฒนาความกล้าหาญเชิงจริยธรรม (Moral Courage development) โดยให้กล้าทำในสิ่งที่ถูกต้อง ไม่อายหรือกลัวที่จะทำในสิ่งที่ควร
4. การจัดสิ่งแวดล้อมเชิงคุณธรรม (Ethos or Ethical Environment) เอื้อต่อการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ไม่มีสิ่งยั่วยุให้ไปในทางเลื่อม โดยเฉพาะในห้องเรียนซึ่งเป็นสังคมย่อยเล็ก ๆ ที่นักเรียนจะต้องสร้างปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ครูสามารถจำลองสังคมใหญ่ภายในห้องเรียนได้ สร้างบรรยากาศเชิงคุณธรรม
5. การจัดประสบการณ์ (Experience) การเปิดโอกาสให้เด็กได้สัมผัสสังคมภายนอกอย่างจริงจังนอกโรงเรียนจะช่วยให้เด็กเรียนรู้และซึมซับแนวคิดในการประพฤติปฏิบัติตนอย่างพึงประสงค์
6. การคาดหวังความเป็นเลิศ (Expectations of Excellence) การวางเป้าหมายของตนเองของเด็ก เป็นเสมือนการกำหนดหลักชัยในการพัฒนาคุณลักษณะของตนเองให้ดียิ่ง ๆ ขึ้นไป Educational Materials Center (2003) เสนอกลยุทธ์การปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practice) ของการจัดคุณลักษณะศึกษาเพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักเรียนไว้ 10 ประการ โดยแยกการปฏิบัติด้วยวิธีการต่าง ๆ ออกเป็น 4 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ 1 การนำหลักสูตรคุณลักษณะศึกษาเพิ่มเติมเข้าไปกับความรู้ที่ครูสอน และสนับสนุนการเข้าใจคุณลักษณะต่าง ๆ อย่างแท้จริง โดยแนวทางการปฏิบัติที่เป็นเลิศประกอบด้วย แนวทางที่ 1 เปิดโอกาสให้นักเรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับคุณธรรมจากสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เหมือนชีวิตจริงที่มีโอกาสได้ตอบสนองต่อสถานการณ์นั้น ๆ อย่างหลากหลาย แนวทางที่ 2 ทำให้คุณลักษณะศึกษาเป็นเสมือนเครื่องมือที่นำนักเรียนไปสู่เป้าหมายในการเรียน ไม่ใช่นำคุณลักษณะศึกษาเข้ามาเพิ่มจากการเรียนการสอนปกติ แนวทางที่ 3 จัดกิจกรรมที่ให้นักเรียนได้สะท้อนตนเองและกิจกรรมการเรียนแบบร่วมมือ เพื่อช่วยให้นักเรียนพัฒนาคุณลักษณะการยอมรับตนเองและผู้อื่นอย่างสมดุล

กลุ่มที่ 2 การจัดกิจกรรมการสอนทักษะต่าง ๆ ให้นักเรียนอย่างมีประสิทธิภาพ โดยแนวทางการปฏิบัติที่เป็นเลิศ แนวทางที่ 4 คือให้นักเรียนได้ฝึกฟังและทำความเข้าใจความเชื่อของผู้อื่น ๆ และเคารพในความคิดของผู้อื่น ซึ่งหมายถึงการยอมรับความแตกต่างของผู้อื่นด้วย แนวทางที่ 5 จัดกิจกรรมการพัฒนาคุณลักษณะโดยใช้กิจกรรมกลุ่มการเรียนรู้แบบร่วมมือ เพื่อให้นักเรียนรู้การวางแผน การจัดกิจกรรม และสะท้อนผลที่ได้จากการจัดกิจกรรมร่วมกัน

กลุ่มที่ 3 การจัดกิจกรรมที่ช่วยพัฒนาประสิทธิภาพในตัวเองและการยอมรับตนเองของนักเรียน แนวทางการปฏิบัติที่เป็นเลิศ แนวทางที่ 6 จัดโอกาสให้นักเรียนได้กำหนดสัญญาญกับตนเองในการพัฒนาคุณลักษณะต่าง ๆ แนวทางที่ 7 จัดโอกาสที่ช่วยให้นักเรียนเชื่อมั่นในตนเอง

กลุ่มที่ 4 การจัดกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้นักเรียนช่วยสังคม แนวทางการปฏิบัติที่เป็นเลิศ แนวทางที่ 8 จัดกิจกรรมที่เสริมสร้างทัศนคติและการปฏิบัติตนในทางที่ดีให้แก่นักเรียน แนวทางที่ 9 จัดโอกาสการเรียนรู้เพื่อรับใช้สังคม ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ให้นักเรียนได้อุทิศหรือบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม แนวทางที่ 10 ให้ครอบครัวมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณลักษณะของนักเรียน

Michigan State University Extension (2005) ได้เสนอแนวทางคุณลักษณะศึกษาเพื่อพัฒนาจริยธรรมของเด็กและเยาวชนของมูลนิธิจริยธรรมโจเซฟิน (Josephine Institute of Ethics) โดยจัดเป็นโครงการต่าง ๆ ที่พัฒนาจริยธรรมให้แก่เด็กและเยาวชนตามคุณลักษณะที่ดีของเด็กในช่วงอายุ 5 ช่วง ได้แก่ 4 - 6 ปี 6 - 9 ปี 9 - 11 ปี และ 11 - 13 ปี และวัยรุ่น โดยมีคุณลักษณะที่สำคัญ 6 ประการ (Six Pillars of Character) ที่มุ่งสร้างเสริมให้เกิดกับนักเรียน ได้แก่ ความซื่อสัตย์ ความเคารพผู้อื่น ความรับผิดชอบ ความยุติธรรม การดูแลเอาใจใส่เกื้อกูล และความเป็นพลเมืองดี Character Education Partnership (2005) เสนอว่า ไม่สามารถระบุวิธีการใด วิธีการหนึ่งได้อย่างเฉพาะเจาะจงว่าจะมีประสิทธิภาพในการจัดคุณลักษณะศึกษา แต่มีหลักสำคัญ 11 ประการคือ

1. ส่งเสริมและให้ความสำคัญกับค่านิยมเชิงจริยธรรม โดยทำให้นักเรียนเห็นความสำคัญของการมีจริยธรรมเป็นคุณสมบัติของคนดีหรือคนที่มีคุณลักษณะที่ดี
2. ให้นิยามคำว่า คุณลักษณะหรือคุณลักษณะ ให้เข้าใจง่าย โดยรวมความหมายในเชิงความคิด ความรู้สึก และพฤติกรรมเข้าเป็นองค์ประกอบของคุณลักษณะต่าง ๆ
3. ใช้วิธีการพัฒนาคุณลักษณะที่เปิดโอกาสให้นักเรียนได้พัฒนาตนเองโดยตรงอย่างรอบด้าน และมีประสิทธิภาพ
4. สร้างเครือข่ายโรงเรียนและชุมชนในการพัฒนาคุณลักษณะของนักเรียน
5. เปิดโอกาสและจัดประสบการณ์การแสดงออกในทางคุณธรรมให้แก่นักเรียน
6. ผนวกการพัฒนาคุณลักษณะของนักเรียนเข้ากับหลักสูตรวิชาการในที่สอน
7. พยายามส่งเสริมแรงจูงใจในตัวนักเรียน
8. จัดให้บุคลากรทางการศึกษามีโอกาสพัฒนาคุณลักษณะที่ดีเช่นเดียวกันกับที่พัฒนานักเรียน
9. ส่งเสริมการเป็นผู้นำในด้านคุณธรรมของนักเรียนและให้การสนับสนุนการจัดคุณลักษณะศึกษาอย่างต่อเนื่อง
10. จัดให้สมาชิกในครอบครัวชุมชนมีส่วนร่วมในการสร้างคุณลักษณะที่ดีให้แก่นักเรียน
11. ประเมินคุณลักษณะต่าง ๆ ของนักเรียนทั้ง โรงเรียนและดำเนินการบุคลากรของโรงเรียนในการพัฒนาคุณลักษณะต่าง ๆ ของนักเรียน

เบอร์ โคอิค (Berkowitz, 2006) เสนอว่า คุณลักษณะศึกษาเพื่อพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ไม่ควรเพิ่มโปรแกรมหรือกิจกรรมเข้าไปในโรงเรียน หากแต่ควรปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมของโรงเรียนและดำเนินชีวิต

โกสลา (Gholar, 2006) ได้เสนอรูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของเด็กผ่านการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่พัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียน นอกจากนั้นยังเน้นการเสริมสร้างการยอมรับตนเอง (Self-esteem) ให้แก่เด็ก แนวคิดดังกล่าวเน้นการพัฒนาการเรียนรู้คุณธรรมจริยธรรมทั้งทางสติปัญญา (Cognitive Area) ในด้านความรู้ความเข้าใจคุณลักษณะที่ดี ตลอดจนการพัฒนาด้านจิตใจ (Affective Area) ของนักเรียน ซึ่งจะส่งผลต่อการประพฤติปฏิบัติของเด็ก แนวทางนี้หมายถึงการบูรณาการการสอนและสอดแทรกเข้ากับหลักสูตรการจัดการเรียนการสอนปกติเพื่อพัฒนาคุณลักษณะของเด็กมีลักษณะที่ให้นักเรียนได้เรียนรู้และพัฒนาตนเองจากกิจกรรมการเรียนรู้หรือประสบการณ์ที่หลากหลาย ได้แก่ กิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือ (Cooperative Learning) การแสดงบทบาทสมมุติ (Role Playing) กิจกรรมที่เน้นการคิดสร้างสรรค์ (Creative Thinking) และกลยุทธ์ต่างๆ ในการแก้ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคล

สุวิมล ว่องวานิช (2549, หน้า 37 - 40) ได้เสนอแนวทางไว้ดังนี้

1. การสร้างตัวแบบ/ผู้นำ การพัฒนาคุณลักษณะต้องมีการสร้างตัวแบบที่ดี ทั้งพ่อแม่ ผู้ปกครอง ครูอาจารย์ หรือบุคคลตัวอย่างในสังคม
2. การพัฒนาคุณธรรมและคุณลักษณะอื่น ๆ ให้เป็นวิถีชีวิต มีความสอดคล้องกับ ธรรมชาติ ตอกย้ำให้พัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง โดยมีกระบวนการพัฒนาที่บูรณาการสอดแทรก อยู่ในชีวิตการเรียนรู้ การปฏิบัติงาน เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อม และคนกับ ธรรมชาติ โยงความสัมพันธ์ระหว่างสังคมวัฒนธรรมกับการเรียนการสอน
3. การพัฒนาตัวตนของนักเรียน ด้วยการจัดพื้นที่สร้างสรรค์และเปิดโอกาสให้เด็ก และเยาวชนให้นักเรียนได้แสดงถึงความสามารถ ศักยภาพ และการปฏิบัติตนตามความเชื่อ ตามแนวทางที่ตนเองคิดสร้างสรรค์ และอยู่ในบริบทของการทำความดี มีส่วนร่วมในการทำ กิจกรรมเพื่อพัฒนาสังคม ให้เด็กมีการปฏิบัติและพัฒนาดนอย่างเข้าใจความหมาย เห็นบทบาท และคุณค่าของตนเองมากขึ้น
4. การสร้างระบบค่านิยมให้เด็กและเยาวชนเห็นได้ชัดเจนว่าแก่นของเด็กไทย คืออะไร ต้องประพฤติและปฏิบัติตนอย่างไร กำหนดเป้าหมายของการพัฒนาชัดเจนและสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวเด็ก ทำให้เด็กมีการปรับเปลี่ยนวิถีคิด ปรับเปลี่ยนจริยธรรม เช่น การสำรวจพฤติกรรมการปฏิบัติตนเอง ในแต่ละวัน และต้องยอมรับว่าค่านิยมต้องมาจากตัวแบบที่ดี
5. การสร้างความร่วมมือร่วมพลังทั้งจากผู้บริหาร/ครูอาจารย์ในโรงเรียน พ่อแม่ ผู้ปกครองในครอบครัว ชุมชน สังคม ในการพัฒนาเด็กและเยาวชนไทย กำหนดคุณธรรม ที่เป็นเป้าหมายการให้ครอบครัว ชุมชนมีการทำกิจกรรมร่วมกัน
6. การจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาคุณลักษณะของเด็กและเยาวชนต้องสอดคล้องกับ คุณลักษณะของโรงเรียน ธรรมชาติ บริบท และช่วงวัยของเด็ก
7. การสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและชุมชน มีการทำกิจกรรมร่วมกัน เรียนรู้ ร่วมกัน และซึมซับวิถีคิดและการปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันผ่านกระบวนการ เป็นธรรมชาติ ในระบบชุมชน
8. โรงเรียนต้องมีนโยบายที่ไม่เน้นวิชาการอย่างเดียว โรงเรียนมีครูเป็นผู้นำ การเปลี่ยนแปลงดึงชุมชนเข้ามา สร้างชุมชนที่สร้างสรรค์ ซึ่งให้เห็นปัญหาของชุมชนที่ส่งผลกระทบ ต่อบุตรหลาน
9. ต้องมีการสร้างแนวร่วม มีเครือข่ายที่ช่วยเสริมกำลังใจให้เด็กที่ทำความดี เด็กที่ ได้รับการพัฒนาทำให้เขาดีไปแล้ว ก็มีเด็กรุ่นใหม่ ๆ เรื่อย ๆ ต้องสร้างเครือข่าย การให้รางวัล ไม่จำเป็นต้องเป็นเงิน เพียงแค่คำชมก็ได้

อาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา (2543) ได้ดำเนินการบริหารโรงเรียนวิถิพุทธ โดยเปิดโรงเรียนสัตยาไส ใช้แนวทางศาสนาทำให้เกิดสมาธิในการเรียน มีวิธีการเริ่มจากภายหลังการเคารพธงชาติ มีวิชานักเรียนทุกชั้นต้องเรียน คือ วิชาคุณค่าความเป็นมนุษย์ สอดแทรกคุณธรรมต่างๆ โดยครูต้องคิด พูดและทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดีแก่เด็ก

ทิสนา แคมมณี (2549) นักวิชาการศึกษา กล่าวว่าการศึกษาที่มีบทบาทสำคัญต่อการแก้ปัญหาสังคมและพัฒนาประเทศ การพัฒนาคนให้สมบูรณ์ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจและสติปัญญา รวมทั้งคุณธรรม เป็นสิ่งที่ครูควรร่วมมือร่วมใจกันก่อให้เกิดเป็นรูปธรรมมากที่สุด โดยมีแนวทางที่ได้ดำเนินการรวมทั้งทำงานวิจัย เพื่อสร้างให้นักเรียน นักศึกษามีคุณธรรมดังนี้

1. ใช้แนวทางโรงเรียนวิถิพุทธ
2. ใช้เหตุการณ์ปัจจุบันที่เป็นวิกฤติการณ์เกี่ยวกับประเด็นคุณธรรม
3. การแสดงบทบาทสมมุติ
4. การเป็นแบบอย่างที่ดี
5. โรงเรียนควรมีการประชาสัมพันธ์ยกย่องเชิดชูผู้ทำความดี
6. การบูรณาการเสริมสร้างคุณธรรมโดยใช้กิจกรรมบัณฑิตคุณธรรมและระบบคู่สัญญา
7. การปลูกฝังคุณธรรมต้องใช้ระยะเวลานานต่อเนื่อง
8. การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือกัน
9. การพัฒนาจริยธรรมต้องสิ่งแวดล้อม เช่น โครงการปลูกป่า
10. สอดแทรกคุณธรรมในงานกิจกรรมนักศึกษา เช่น ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม
11. สอนวิชาพระพุทธศาสนาให้ทุกชั้นมากพอและเป็นวิชาบังคับตลอดปี เพิ่มคะแนน

ให้สูงขึ้น

12. สร้างบรรยากาศและจัดกิจกรรมทางอ้อมและเกิดผลต่อการพัฒนาจิตใจ
13. สนับสนุนเรียกร้องให้อาจารย์ทุกวิชาได้สอดแทรกศีลธรรมและจริยธรรมในกระบวนการเรียนการสอน

จากแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะที่ดีของผู้รู้ และผู้ทรงคุณวุฒิ สรุปได้ว่า บ้าน โรงเรียน และชุมชนควรร่วมมือกัน และจัดกิจกรรมให้เหมาะสม สร้างค่านิยม และแนวคิดที่สร้างสรรค์ มีการพัฒนาหลักสูตร จัดกิจกรรมต่างๆ โดยการเรียนรู้ผ่านกระบวนการที่เป็นธรรมชาติ สร้างสิ่งแวดล้อมหรือแบบอย่างที่ดี เพื่อสร้างคุณลักษณะที่ดีให้เกิดขึ้นในตัวเด็ก

การพัฒนากลยุทธ์และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

กลยุทธ์และการพัฒนา

กลยุทธ์ หมายถึง วิธีการหรือแผนการที่คิดขึ้นอย่างรอบคอบมีลักษณะเป็นขั้นตอน มีความยืดหยุ่นพลิกแพลงได้ตามสถานการณ์ จนสามารถบรรลุเป้าหมายที่ต้องการ (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2548)

การพัฒนา (Development) หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงที่มุ่งดำเนินไป เพื่อบรรลุถึงจุดหมายที่วางไว้ การพัฒนาสามารถดำเนินการได้ในด้านต่างๆ และจะต้องดำเนินไปตามแผนหรือขั้นตอนที่วางไว้ พร้อมกับมีการประเมินผลของการดำเนินการนั้นๆ ว่าเป็นไปตามจุดหมายหรือวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ (จำนง อติวัฒนสิทธิ์, 2540, หน้า 21) นอกจากนี้การพัฒนาในทางพัฒนาในทางศึกษาศาสตร์จะมีความหมายเป็น 2 ประการ คือ 1) การทำให้เจริญหรือเจริญขึ้นเอง 2) หมายถึง ความเจริญอันเป็นผลมาจากการกระทำให้เจริญหรือเจริญขึ้นเอง

ดังนั้นการพัฒนากลยุทธ์ จึงเป็นการวางแผนและดำเนินงานเกี่ยวกับกิจกรรมเพื่อให้เกิดความเจริญงอกงามและบรรลุเป้าหมายที่วางไว้

กลยุทธ์การพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียน

จากการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ และการศึกษาวิจัย (สุวิมล ว่องวานิช, 2549) สามารถจำแนกกลยุทธ์การพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนได้เป็น 6 ประเภท ดังต่อไปนี้

1. กลยุทธ์การสร้างนโยบายสาธารณะด้านการพัฒนาคุณลักษณะ โดยการให้ความสำคัญกับองค์การฐานรากของสังคม คือ สถาบันครอบครัวและสถาบันการศึกษา ในฐานะแกนกลาง การพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ และการรวมพลังจากการเชื่อมประสานทุกภาคส่วนของสังคม ให้เข้ามามีส่วนร่วมดำเนินการมุ่งสู่เป้าหมายเดียวกัน

2. กลยุทธ์การปลูกฝังคุณลักษณะที่พึงประสงค์โดยการบูรณาการเข้ากับการเรียน การสอน

3. กลยุทธ์การพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนอย่างมีระบบ โดยเริ่มตั้งแต่ขั้นการวิจัยสำรวจความต้องการจำเป็นสำหรับการพัฒนาคุณลักษณะ การวางแผนและการออกแบบ กระบวนการพัฒนาคุณลักษณะ การดำเนินการตามแผนการพัฒนาคุณลักษณะ การติดตามกำกับ ผลการดำเนินงานตามแผนงานรวมทั้งการประเมินคุณภาพ ประสิทธิภาพ ประสิทธิผล ประสิทธิภาพของการดำเนินงาน และการนำผลการประเมินไปใช้ประโยชน์ในการปรับปรุงแผนงานกระบวนการพัฒนาคุณลักษณะ

4. กลยุทธ์ในการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ (Learning Organization) ประกอบด้วย กลยุทธ์การสอดแทรกการเรียนรู้เข้าไปในการปฏิบัติงานจริง การจัดประชุมเกี่ยวกับอนาคต เพื่อสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกัน การสร้างโอกาสในการเรียนรู้ที่หลากหลาย การสร้างทักษะการเรียนรู้ เป็นทีม การเรียนรู้จากการปฏิบัติงานจริงอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ และการสนับสนุนอย่างจริงจัง โดยผู้บริหารที่มีวิสัยทัศน์และภาวะผู้นำ

5. กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อสร้างกระแสสังคม ให้เกิดสำนึกสาธารณะ เชิดชูคุณธรรม จริยธรรมอันเกี่ยวข้องกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียน รวมทั้งการสร้างกระแสสังคม ให้เกิดการเชื่อมประสาน เสริมหนุน และการขยายเครือข่ายขององค์กรภาคีในด้านการพัฒนา คุณลักษณะที่พึงประสงค์อย่างต่อเนื่อง

6. กลยุทธ์การวิจัยและการจัดการองค์ความรู้ด้านคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียน เช่น การวิจัยพัฒนานวัตกรรมการจัดการความรู้ และกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนา คุณลักษณะ การวิจัยนำร่องเพื่อพัฒนารูปแบบ/ กิจกรรมเพื่อเพิ่มพูนคุณธรรมจริยธรรม หล่อหลอม ให้เกิดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ การวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ผ่าน สถาบันทางสังคม การวิจัยเพื่อสืบค้นและจัดทำแผนที่นักเรียน/ โรงเรียน/ สถานศึกษาที่มีคุณลักษณะ

กลยุทธ์การขับเคลื่อนการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียน

จากการศึกษาเอกสาร สามารถจำแนกกลยุทธ์การขับเคลื่อนการพัฒนาคุณลักษณะ ที่พึงประสงค์ของนักเรียนได้เป็น 4 ประเภท ดังต่อไปนี้

1. กลยุทธ์การสร้างการมีส่วนร่วม โดยมุ่งเน้นการสร้างโอกาสให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้แก่ ผู้บริหาร ครู ผู้ปกครอง นักเรียน บุคลากรทางการศึกษาทั้งภาครัฐ-เอกชน และทุกภาคส่วน ของสังคมเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินงานแบบหุ้นส่วน (Partner Participation) โดยการสร้างแกนนำ การเปลี่ยนแปลง (Change Agents) เพื่อสร้างเครือข่ายการทำงานและจัดกระบวนการที่เหมาะสม ให้ทุกภาคส่วนเห็นความเชื่อมโยงของปัญหา เข้ามาร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมทำ ร่วมเรียนรู้ และปรับแนวทางให้เหมาะสมในบริบทต่าง ๆ

2. กลยุทธ์การสร้างกระบวนการเรียนรู้ โดยมุ่งจัดการความรู้ที่เกิดขึ้น ทั้งในด้านการแสวงหาองค์ความรู้ การเผยแพร่ความรู้ และ การจัดกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมทั้ง ในระบบและนอกระบบโรงเรียน โดยจะต้องพยายามสร้างความสมดุลระหว่างการเรียนรู้และ การปฏิบัติ เพื่อส่งเสริมให้มีการนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาคุณลักษณะของผู้เรียน ได้แก่ กิจกรรมการจัดประชุมวิชาการ กิจกรรมการเสริมพลังอำนาจแก่ครูนักวิจัย (Empowerment) การอบรมโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน (School Based Training) และกระบวนการจัดการความรู้ (Knowledge Management)

3. กลยุทธ์การเคลื่อนไหวทางสังคม กลยุทธ์นี้มีทิศทางมุ่งไปในเรื่องการรวมพลังสร้างสรรค์จากทุกภาคส่วนอย่างจริงจังถึงขั้นเกิดกระแสเรื่องการพัฒนาคุณลักษณะผู้เรียนในสังคม หรืออาจนำไปสู่นโยบายสาธารณะในระดับต่าง ๆ อันจะนำไปสู่การสร้างจิตสำนึก ค่านิยมที่เหมาะสม

4. กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อประชาชน กลยุทธ์นี้มุ่งเน้นการนำเสนอความคิด กระบวนการ ผลงาน และกรณีศึกษาต่าง ๆ สู่อการเผยแพร่ สื่อสารที่หลากหลาย ได้แก่ การออกประชาสัมพันธ์ ตามสื่อต่าง ๆ โดยต้องเป็นการสื่อสารเพื่อมุ่งเน้นให้ประชาชนเห็นความสำคัญของการสร้างคุณลักษณะแก่ผู้เรียน นอกจากนี้ต้องสร้างให้ประชาชนเกิดการรับรู้และยอมรับหรือรู้สึกว่าคุณลักษณะมีส่วนได้ส่วนเสียกับการสร้างคุณลักษณะของผู้เรียนในสังคม

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1. การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมโดยการปรับพฤติกรรม (Behavior Modification) ตามทฤษฎีการวางเงื่อนไขแบบการกระทำ (Operant Conditioning)

สกินเนอร์ (Skinner, n.d. อ้างถึงใน สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต, 2539) อธิบายว่า พฤติกรรมของบุคคลเป็นผลเกิดขึ้นจากการปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม พฤติกรรมของบุคคลจะแปรเปลี่ยนไปตามผลที่ได้รับจากการกระทำ ซึ่งผลมี 2 ประเภท คือ เสริมแรง (Reinforce) ซึ่งทำให้พฤติกรรมนั้นมีอัตราเพิ่มขึ้นอีกประเภทคือ การถูกลงโทษ (Punisher) ซึ่งทำให้พฤติกรรมนั้นมีอัตราลดลงหรือหมดไป (สุรางค์ โค้วตระกูล, 2539) กล่าวว่า เราสามารถนำทฤษฎีนี้เป็นเครื่องมือในการปรับพฤติกรรมได้คือ

1. บ่งชี้หรือกำหนดพฤติกรรมเป้าหมายให้ชัดเจน
2. ใช้แรงเสริมที่เหมาะสมและถูกหลักการ ได้แก่ แรงเสริมทางสังคม เช่น การชมเชย ยกย่อง แรงเสริมให้รางวัลสิ่งของ การให้ทำกิจกรรมที่ชอบ เช่น การอ่านหนังสือการ์ตูน การเล่นเกมที่เด็กชอบ
3. ติดตามสังเกตการเปลี่ยนแปลง เมื่อพฤติกรรมที่ต้องการเกิดขึ้น ควรให้แรงเสริมเป็นครั้งคราว เพื่อจะให้พฤติกรรมนั้นคงอยู่อย่างถาวร

จิตพัฒน สบกาย (2533) กล่าวว่า การปรับพฤติกรรมตามแนวคิดข้างต้น มีผู้สนใจจำนวนมากนำไปศึกษาวิจัย เช่น แมคโคบี และเทเลอร์ (Maccoby and Taylor) ได้ทดลองปรับพฤติกรรมการสูบบุหรี่ของกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้การกำกับตัวเอง โบลสตัด และจอห์นสัน (Bolstad and Johnson) ทดลองปรับพฤติกรรมก่อนนอนในชั้นเรียนโดยใช้วิธีการกำกับตนเองเช่นกัน ภรณ์ อินทสร วิไล อาชวอาภรณ์ และประทีป จินน์ ได้ทดลองพัฒนาพฤติกรรมตั้งใจเรียนโดยใช้เทคนิคต่าง ๆ เสริมเข้าไปด้วย เช่น เทคนิคการเสริมแรงทางบวกและเทคนิคการประเมินตนเอง นอกจากนั้น ทศนีย์ นนทะสร ยังได้ศึกษาทดลองพัฒนาพฤติกรรมร่วมกับการฝึกการกำกับตนเอง ซึ่งงานวิจัยต่าง ๆ ที่กล่าวมา สามารถปรับพฤติกรรมเป้าหมายได้ตามวัตถุประสงค์

2. การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม โดยการพัฒนาเชิงเหตุผลเชิงจริยธรรมตามทฤษฎีพัฒนาทางจริยธรรม (Moral Development Theory)

สตราค์ โค้วตระกูล (2539 อ้างอิงจาก Piaget, n.d.) อธิบายว่า พัฒนาการทางจริยธรรมของมนุษย์เป็นไปตามขั้นและขึ้นกับวัย แบ่งเป็น 2 ขั้นใหญ่ คือ

ขั้นแรก อายุระหว่าง 5 - 8 ปี เป็นขั้นการยอมรับกฎเกณฑ์จากผู้มีอำนาจเหนือตน (Heteronomous) เช่น บิดามารดา ครูและเด็กที่โตกว่า เด็กจะปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดและเชื่อว่ากฎเกณฑ์เปลี่ยนแปลงได้

ขั้นที่สอง เป็นขั้นการยอมรับการเปลี่ยนแปลงของกฎเกณฑ์ (Autonomous) อายุตั้งแต่ 9 ปีขึ้นไป เด็กจะเริ่มมีความคิดว่า กฎเกณฑ์คือข้อตกลงระหว่างกันบุคคลและผู้ใช้กฎเกณฑ์จะต้องร่วมมือและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และกฎเกณฑ์อาจเปลี่ยนแปลงได้ ต่อมาโคลเบอร์กได้พัฒนาแนวคิดต่อจากเพียเจต์ โดยแบ่งพัฒนาการทางจริยธรรมออกเป็น 3 ระดับ แต่ละระดับแบ่งออกเป็น 2 ขั้น รวมเป็น 6 ขั้น ได้แก่

ขั้นที่ 1 ขั้นการหลบหลีกการถูกลงโทษ (อายุ 2 - 7 ปี)

ขั้นที่ 2 ขั้นการแสวงหารางวัล (7 - 10 ปี) มุ่งหมายที่จะได้ผลตอบแทนที่ตนพอใจหรือต้องการ

ขั้นที่ 3 ขั้นทำตามผู้อื่นเห็นชอบ (10 - 13 ปี) คือ คัดสินใจคล้อยตามความเห็นชอบการชักจูงของ ผู้อื่นโดยเฉพาะเพื่อน

ขั้นที่ 4 ขั้นการทำตามหน้าที่ทางสังคม (13 - 16 ปี) คือ การตัดสินใจโดยถือว่าตนมีหน้าที่ที่ทำสิ่งนั้น

ขั้นที่ 5 ขั้นทำตามคำมั่นสัญญา (16 ปีขึ้นไป) คือ การตัดสินใจโดยเห็นแก่ประโยชน์ของคนหมู่มาก บุคคลที่มีจริยธรรมในขั้นนี้จะสามารถควบคุมบังคับตนเองได้

ขั้นที่ 6 ขั้นการยึดอุดมคติสากล (ผู้ใหญ่) คือ การตัดสินใจเพื่ออุดมคติอันยิ่งใหญ่ที่เป็นหลักประจำใจของตนเอง บุคคลที่มีจริยธรรมในขั้นนี้นับว่าเป็นผู้มีจริยธรรมในขั้นสูงสุด

บุคคลแต่ละคนจะมีหรือไม่มีการพัฒนาเร็ว ช้า เราสามารถวัดระดับจริยธรรมของบุคคลได้จากเหตุผลเชิงจริยธรรม เราสามารถส่งเสริมให้บุคคลมีการพัฒนาระดับจริยธรรมให้สูงกว่าเดิมโดยการเปิดโอกาสให้บุคคลเรียนรู้จากการตัดสินใจทางจริยธรรมและอภิปรายร่วมกับผู้อื่น ครูสามารถพัฒนาจริยธรรมได้ เช่น การได้มีโอกาสปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม ฝึกให้เด็กเผชิญปัญหาความขัดแย้งเชิงจริยธรรมบ่อย ๆ หรือการจัดบรรยายกาศให้ห้องเรียนและในโรงเรียน เพื่อต้องการที่เด็กจะสามารถแสดงความคิดเห็นอภิปรายโต้แย้งจริยธรรมร่วมกับเพื่อน ๆ

งานวิจัยที่สนับสนุนแนวคิดนี้เช่น แบลท และโคลเบอร์ก (Blat & Kohlberg, n.d. อ้างถึงใน อัมพรัตน์ วัฒนโชติ, 2536) ได้ทดลองพัฒนาเด็กที่มีพัฒนาทางจริยธรรมอยู่ใน ขั้นที่ 2 - 4 โดยให้สถานการณ์ที่เป็นปัญหาทางจริยธรรมแก่เด็กแล้วให้เด็กร่วมกันอภิปราย พบว่า สามารถช่วยให้เด็กมีการให้เหตุผลทางจริยธรรมในขั้นที่สูงมากกว่าเด็กในกลุ่มควบคุม งานวิจัย ของ เซลแมน และลิเบอร์แมน (Selman & Lieberman, 1975) ยังพบว่า การใช้สื่อฟิล์มสตริป ช่วยเสนอเรื่องราวที่เป็นปัญหา ทำให้เด็กเกิดความเข้าใจในปัญหามากขึ้น ซึ่งส่งผลทำให้การใช้ เหตุผลเชิงจริยธรรมดีขึ้น อัมพรัตน์ วัฒนโชติ (2536) ได้รวบรวมผลงานวิจัยไว้จำนวนมาก พบว่าใช้วิธี เช่น ให้เด็กสวมบทบาทเป็นตัวละครในสถานการณ์ปัญหา ให้เด็กอภิปรายเป็นกลุ่ม การใช้นิทานประกอบการสอน ใช้การสอนตามขั้นทั้ง 4 ของอริยสัจ 4 ใช้กระบวนการสอนแบบ กลุ่มสัมพันธ์ สอนแบบเบญจขั้น งานวิจัยเหล่านี้ได้ผลตรงกันว่า การสอนโดยวิธีหลากหลาย ข้างต้นสามารถพัฒนาด้านจริยธรรมและมีผลต่อการปฏิบัติตนในสังคมของเด็กด้วย

3. การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมโดยการให้สังเกตตัวแบบตามทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาเชิงสังคม (Social Cognitive Theory)

แบนดูรา (Bandura, 1977) มองกระบวนการเรียนรู้ว่าเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลง พฤติกรรมแต่ไม่ใช่พฤติกรรมภายนอกเท่านั้น กระบวนการเริ่มต้นจากภายในโดยยังไม่จำเป็น ต้องมีการแสดงออก (Acquisition) แบนดูราเชื่อว่า การเรียนรู้ส่วนใหญ่ของคนเกิดขึ้นจาก การสังเกตตัวแบบ สามารถถ่ายทอดทั้งความคิดและการแสดงออกจากตัวแบบได้พร้อม ๆ กัน กระบวนการเรียนรู้จากตัวแบบมี 4 ขั้น คือ

1. กระบวนการตั้งใจ (Attentional Processes)
2. กระบวนการกระทำ (Production Processes)
3. กระบวนการเก็บจำ (Retention Processes)
4. กระบวนการจูงใจ (Motivational Processes)

การเรียนรู้แต่ละกระบวนการจะเป็นอย่างไรขึ้นอยู่กับ การปฏิสัมพันธ์ระหว่างปัจจัย ส่วนบุคคล (Personal) ปัจจัยทางสิ่งแวดล้อม (Environmental) และปัจจัยทางพฤติกรรม (Behavioral) การสอนหรือพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมสังเกตจากตัวแบบดำเนิน 5 ขั้นตอน คือ

1. การกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความใส่ใจตัวแบบ
2. การเสนอตัวแบบต้องมีลักษณะเด่นไม่ซับซ้อน
3. การช่วยให้ผู้เรียนเก็บจำตัวแบบ เช่น จัดทำรหัส หรือโครงสร้างง่าย ๆ
4. การจูงใจให้ผู้เรียนปฏิบัติโดยการช่วยให้ผู้เรียนได้รับรู้คุณค่า และผลที่พึงพอใจ
5. การลงมือปฏิบัติโดยให้ผู้เรียนได้รู้ข้อมูลย้อนกลับ

งานวิจัยทฤษฎีนี้เช่น รังสิมันต์ สุนทรไชยา (2536) ได้พบว่า การเสนอตัวแบบที่มีพฤติกรรมการณ์มีระเบียบวินัยในชั้นเรียนผ่านทางวีดิทัศน์ สามารถเพิ่มพฤติกรรมการณ์มีระเบียบวินัยของนักเรียนได้

4. การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม โดยใช้วิธีการทำความเข้าใจในความกระจำนัย (Values Clarification)

ราธท์, ฮาร์มิน และไซมอน (Raths, Harmin, & Simon, 1966) พัฒนาแนวคิดนี้โดยอธิบายว่า ค่านิยมเป็นสิ่งที่บุคคลเลือกยึดถือ เป็นหลักหรือแนวทางในการดำรงชีวิตของตนเอง เขาเห็นว่าสิทธิของบุคคล แต่ละคนมีสิทธิที่จะคิดและเลือกยึดถือค่านิยมที่ตนพอใจ

อัมพรรัตน์ วัฒนโชติ (2536) ได้พัฒนากระบวนการสอนชั้น 6 ชั้น คือ

1. ขั้นการคิดอย่างอิสระ
2. ขั้นกำหนดทางเลือกหลายทาง
3. ขั้นพิจารณาไตร่ตรอง
4. ขั้นเลือกทางเลือกที่ดีที่สุด
5. ขั้นปฏิบัติตามทางเลือก
6. ขั้นปฏิบัติซ้ำจนเป็นประจำ

5. การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมโดยใช้หลักการสอนด้านจิตพิสัย (Affective Domain)

บลูม (Bloom, 1956) ได้จำแนกจุดมุ่งหมายการศึกษาออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่

1. จุดมุ่งหมายทางด้านพุทธิพิสัย (Cognitive Domain) หรือด้านความรู้ความเข้าใจ
2. จุดมุ่งหมายทางด้านทักษะพิสัย (Psychomotor Domain) หรือด้านการปฏิบัติ
3. จุดมุ่งหมายทางด้านจิตพิสัย (Affective Domain) หรือด้านจิตใจ อารมณ์ความรู้สึก และเจตคติ ทางด้านจิตพิสัย บลูมได้จำแนกไว้ 5 ระดับ ดังนี้

1. ขั้นการรับรู้ (Perceiving or Receiving) หากเราต้องการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมให้แก่บุคคล เราต้องพยายามจัดสิ่งเร้าหรือสถานการณ์ที่ช่วยให้บุคคลนั้นเกิดการรับรู้และสนใจในคุณธรรมและจริยธรรมนั้น
2. ขั้นการตอบสนอง (Responding) เมื่อเราทำให้บุคคลรับรู้แล้วแต่หากไม่มีโอกาสได้ตอบสนองต่อสิ่งนั้น ความสนใจนั้นจะไม่ได้มีการพัฒนา ดังนั้นในการสอนจึงจำเป็นต้องพยายามให้บุคคลนั้นมีโอกาสตอบสนองต่อสิ่งนั้นและเกิดความรู้สึกพึงพอใจ ซึ่งจะช่วยให้บุคคลนั้นพัฒนาความสนใจที่มีอยู่ให้มากขึ้น
3. ขั้นการเห็นคุณค่า (Valuing) หากบุคคลมีโอกาสดตอบสนองต่อสิ่งใดแล้ว ได้รับผลพอใจ บุคคลนั้นจะเริ่มเห็นคุณค่าของสิ่งนั้น ดังนั้นหากเราสามารถจัดประสบการณ์หรือ

กิจกรรมต่าง ๆ ที่บุคคลนั้นจะได้รับประโยชน์จากการปฏิบัติตามคุณธรรมและจริยธรรม จะช่วยให้บุคคลนั้นเห็นคุณค่าของการปฏิบัติ และเต็มใจที่จะปฏิบัติเช่นนั้นต่อไป

4. **ขั้นการจัดระบบ (Organizing)** การที่บุคคลเห็นคุณค่าของคุณธรรมและจริยธรรมจะสามารถพัฒนาขึ้นไปเป็นลักษณะนิสัยได้นั้น บุคคลนั้นจะต้องนำไปปฏิบัติหรือนำไปใช้ในระบบชีวิตของตน การจัดระเบียบหรือระบบจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้บุคคลนั้น ๆ ได้ก้าวไปสู่ขั้นสูงสุดของการพัฒนาด้านจิตพิสัย คือ ขั้นการพัฒนาเป็นลักษณะนิสัย

5. **ขั้นการพัฒนาเป็นลักษณะนิสัย (Characterization)** บุคคลที่สามารถปฏิบัติตามคุณธรรมจริยธรรมที่ยึดถือในวิถีการดำเนินชีวิตของตนอย่างสม่ำเสมอ ในที่สุดก็จะพัฒนาถึงขั้นการเป็นลักษณะนิสัยของตน ซึ่งนับเป็นขั้นสูงสุดของการพัฒนาทางจิตพิสัย

การปลูกฝังและพัฒนาทางด้านจริยธรรมให้แก่บุคคลเพื่อให้เป็นลักษณะนิสัยของบุคคลนั้นอาจทำได้โดย

1. จัดสิ่งเร้าให้บุคคลนั้นได้รับรู้และเกิดความสนใจ
2. จัดกิจกรรมหรือประสบการณ์ที่ช่วยให้บุคคลนั้นได้มีการตอบสนอง
3. ช่วยให้บุคคลเห็นคุณค่าของเรื่องนั้น
4. ช่วยให้บุคคลมีโอกาสดำเนินการนำเรื่องนั้นไปใช้ในระบบชีวิตของตน และให้การเสริมแรงอย่างเหมาะสม

ทิสนา แจมมณี (2549) กล่าวว่าแนวคิดนี้ได้รับการนำไปใช้เป็นหลักในการสอนทั่ว ๆ ไป เป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับเจตคติ ความรู้สึก และอารมณ์ต่าง ๆ มีงานวิจัยที่นำเอาแนวคิดนี้ไปใช้เช่น การพัฒนารูปแบบการสอนและฝึกทักษะการทำงานกลุ่มให้นักเรียนระดับประถมศึกษา โดยมีเป้าหมายที่จะหาแนวทางที่เหมาะสมในการที่จะฝึกลักษณะความเป็นผู้นำและความเป็นประชาธิปไตยในการทำงานร่วมกันให้นักเรียน

6. การพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรม โดยใช้วิธีสอนแบบต่าง ๆ

1. **การเล่านิทาน** เป็นการสอนที่ใช้นิทานเป็นสื่อ ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้เนื้อหาสาระที่ต้องการซึ่งครูอาจใช้สื่ออื่น ๆ ประกอบ เช่น หุ่น ภาพ การ์ตูน
2. **การเล่นเกม** เกมเป็นการเล่นภายใต้กติกาที่กำหนดโดยมีจุดมุ่งหมายของการเล่นเกมการเล่นหลายเกมที่เรานำมาใช้สอนเพื่อพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมในด้านต่าง ๆ เช่น ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความเสียสละ ความสามัคคี ความอดทน
3. **การใช้กรณีตัวอย่าง** เป็นการสอนโดยใช้เรื่องที่คัดสรรมาหรือเขียนขึ้นเพื่อให้ผู้เรียนได้ศึกษา ประเด็นคำถามฝึกให้ผู้เรียนคิดวิเคราะห์และแก้ปัญหา

4. การใช้บทบาทสมมุติเป็นการสอนให้ผู้เรียนสวมบทบาทเป็นตัวละครในเรื่อง จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจในการคิด ความรู้สึก เจตคติ

5. การใช้สถานการณ์จำลอง เป็นการสอนโดยการให้ผู้เรียนเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กัน ในสถานการณ์ที่จำลองจากสถานการณ์จริง

6. การสอนโดยใช้กระบวนการและกิจกรรมกลุ่ม หมายถึง การสอนที่ใช้กลุ่มเป็น เครื่องมือในการช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามจุดมุ่งหมายที่กำหนด รวมทั้งการ ได้เรียนรู้ การทำงานร่วมกัน

จากข้อมูลที่น่าเสนอข้างต้น การพัฒนาด้านคุณธรรมและจริยธรรมนั้น สามารถทำได้ หลากหลายวิธีและนำไปใช้ได้อย่างน้อย 2 ลักษณะคือ

1. การนำไปใช้สอนหรือพัฒนาอย่างจริงจังและมีเป้าหมาย การนำไปใช้ลักษณะนี้ ผู้นำไปใช้มักมีความตั้งใจที่จะนำวิธีการต่าง ๆ ไปใช้เพื่อแก้ปัญหาหรือพัฒนานักเรียน เพื่อให้ได้ตาม วัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่ต้องการ เช่น ครูตั้งใจปรับพฤติกรรมเกร ไม่สนใจเรียนของนักเรียน บางคนให้เลิกพฤติกรรมเกร มีความตั้งใจเรียนมากขึ้น หรือครูต้องการจัดกิจกรรมการเรียน การสอน โดยใช้กระบวนการเพื่อช่วยให้นักเรียนเกิดความเข้าใจ เลิกทะเลาะเบาะแว้งหรือ เอาเปรียบกันและหันมาช่วยเหลือกัน

2. การนำไปใช้สอนหรือพัฒนาอย่างทันทีตามสถานการณ์ เป็นการไปตามโอกาส ที่อำนวย เมื่อมีเหตุการณ์ที่เป็นปัญหาเกิดขึ้น หากบุคคลได้รับการสอนให้เกิดความเข้าใจทันที จะช่วยให้ปัญหานั้นคลี่คลายไปในทันที ไม่กลายเป็นปัญหาที่สะสม เช่น ปัญหานักเรียน ทะเลาะกัน ปัญหาที่นักเรียนดัดสันใจไม่ได้ เป็นต้น

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ศูนย์คุณธรรม (2550, หน้า 70) กล่าวว่า เป็นกระบวนการพัฒนาที่มุ่งไปสู่การระดม ความหลากหลายของมนุษย์ทุกส่วนในสังคม มาร่วมกันกำหนดแนวทางวิถีทางในการพัฒนาสังคม อันช่วยประสานความขัดแย้งและช่องว่างที่แตกต่างเหลื่อมล้ำที่เกิดขึ้นในสังคม

กมล สุคประเสริฐ (2540, หน้า 5 - 11) อธิบายว่า จุดเริ่มต้นของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) เป็นกระบวนการสะท้อนความคิดซึ่งประกอบด้วย การชี้แนะสภาพปัญหา กระบวนการทางปัญญา การตั้งสมมติฐาน การใช้เหตุผล และการทดสอบสมมติฐานในทางปฏิบัติ โดยเมื่อมีสิ่งเร้ามากระตุ้นความคิดให้ปฏิบัติการเกี่ยวกับปัญหา ลำดับความคิดก็เกิดพลวัตร ซึ่งทำให้นักวิจัยสามารถสร้างและกำหนดสมมติฐานเพื่อแก้ปัญหาที่ขึ้นในสถานการณ์นั้น ๆ กระบวนการใช้เหตุผลและผลก็จะมาทำหน้าที่ในการนิยามและสร้างทฤษฎีเพื่อใช้ปฏิบัติการ

อันนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงผลลัพธ์ของระบบการจัดกระทำกับตัวแปรต่างๆ นอกจากนั้น การวิจัยเชิงปฏิบัติการจำเป็นต้องสร้างสัมพันธ์ระหว่างผู้เกี่ยวข้องกับผู้วิจัย ซึ่งการสร้างความสัมพันธ์ในการวิจัยเชิงปฏิบัติการนั้นควรเสริมสร้างความรู้สึกร่วมกันให้กับผู้เกี่ยวข้องทั้งหมด สร้างความกลมกลืน หลีกเลี่ยง ความขัดแย้งเท่าที่เป็นไปได้ แก้ไขปัญหาความขัดแย้งอย่างเปิดเผย และพูดคุยกัน ขอมอบในสิ่งที่แต่ละคนเป็นโดยไม่คิดว่าเขาควรจะเป็นเช่นไร ให้การสนับสนุนซึ่งกันและกัน ให้ความสัมพันธ์เชิงร่วมมือมากกว่าความสัมพันธ์ส่วนตัว การแข่งขัน การขัดแย้ง การใช้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ

กมล สุคประเสริฐ (2540, หน้า 11) อธิบายว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการเป็นการวิจัยที่ครูทำด้วยตนเองเพื่อประโยชน์ในงานของตนเป็นระบบการค้นหาคำตอบความจริงที่ถูกกำหนดทิศทางโดยครูผู้เป็นนักวิจัยในตัว ผู้บริหารและฝ่ายแนะแนวของโรงเรียนหรือผู้มีส่วนร่วมในสภาพแวดล้อมการเรียนการสอนร่วมกันกำหนดทิศทางการปฏิบัติ ร่วมดำเนินการ และทำการพัฒนาผลสะท้อนจากการปฏิบัติ โดยพยายามปรับปรุงสภาพของโรงเรียนให้เป็นไปในทางที่ดีขึ้น โดยมีกระบวนการ 4 ขั้นตอน คือ การนิยามขอบเขตของสิ่งที่สนใจศึกษา การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และการตีความ การพัฒนาแผนปฏิบัติการซึ่งใช้วิธีเชิงคุณภาพ (Qualitative Method) ในการบรรยายว่าเกิดอะไรขึ้นและทำความเข้าใจว่าผลอะไรแฝงอยู่ในการจัดการศึกษา โดยที่แนวคิดในการวิจัยเชิงปฏิบัติการได้มีแนวคิดหลักๆ เป็นสองกลุ่ม กลุ่มแรก (Critical Action Research) เน้นว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติ คือ การมีส่วนร่วมและเป็นประชาธิปไตย เป็นการสนองตอบทางสังคมในบริบทที่เป็นจริง เพื่อช่วยให้ครูผู้เป็นนักวิจัยสามารถตรวจสอบได้ทุกวันและนำไปสู่การปฏิบัติอย่างมีอาชีพ ความรู้ที่ได้จากการวิจัยเชิงปฏิบัติการสามารถช่วยแก้ปัญหาให้กับนักศึกษา ครู ผู้บริหารการพัฒนาการเรียนการสอนให้ดีขึ้น ตลอดจนนำไปสู่การกำหนดนโยบาย ส่วนอีกกลุ่มหนึ่ง (Practical Action Research) ก็มีความคิดว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการนั้น ครูมีอำนาจในการตัดสินใจพัฒนาโรงเรียนด้วยความเชี่ยวชาญ โดยต้องการสะท้อนการปฏิบัติของเขาด้วยการใช้วิธีการเริ่มเรื่องอย่างมีระบบ ครูจะเป็นผู้ริเริ่มกำหนดขอบเขตของสิ่งที่สนใจศึกษา ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ทำการวิเคราะห์ข้อมูล ตีความข้อมูล และพัฒนาแผนปฏิบัติการ

กมล สุคประเสริฐ (2540, หน้า 56) ได้เปรียบเทียบให้เห็นถึงจุดเด่นของการปฏิบัติการ (Action) เทียบเคียงการวิจัย (Research) ตามลำดับขั้นตอนการทำวิจัยไว้ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การปฏิบัติการ จะนิยามปัญหาเพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาตามสถานะปัจจุบัน และโอกาสเอื้ออำนวยในสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการปฏิบัติ ส่วนการวิจัยจะนิยามหัวข้อที่จะศึกษาค้นคว้าและการทบทวนวรรณกรรม

ขั้นตอนที่ 2 การปฏิบัติการ มุ่งสร้างจุดมุ่งหมายในการเปลี่ยนแปลงและจัดทำแผนปฏิบัติการ ส่วนการวิจัยดำเนินการกำหนดสมมติฐาน

ขั้นตอนที่ 3 การปฏิบัติการ มุ่งการเปลี่ยนแปลงเริ่มแรกที่พื้นที่เป้าหมาย ส่วนการวิจัย จะทำการเลือกกลุ่มตัวอย่างเพื่อทำการสังเกต

ขั้นตอนที่ 4 การปฏิบัติการมุ่งประเมินการเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงให้ดีขึ้น ส่วนการวิจัยมุ่งที่จะเลือกวิธีวิจัยอื่น ๆ การเก็บข้อมูล และการอ้างอิงข้อค้นพบ

ขั้นตอนที่ 5 การปฏิบัติการ มุ่งศึกษาเชิงลึกเพื่อการจัดการและสร้างการแพร่กระจาย การเปลี่ยนแปลง ส่วนการวิจัย มุ่งสืบค้นสมมติฐานเพื่อการเผยแพร่ปรับปรุงทฤษฎีและการปฏิบัติ

สุภางค์ จันทวนิช (2540, หน้า 67-72) กล่าวว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติแบบมีส่วนร่วมนั้น เป็นวิธีการเรียนรู้จากประสบการณ์ของผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยอาศัยการมีส่วนร่วมอย่างจริงจัง จากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมวิจัย นับตั้งแต่ระบุปัญหา การดำเนินการ การติดตามผล จนถึงขั้นประเมินผล ซึ่งปกติแล้วการวิจัยเชิงปฏิบัติ หมายถึง กระบวนการที่ผู้วิจัยเลือกว่ากิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งเป็นกิจกรรมที่ดีมีความเหมาะสมตามความรู้ความเข้าใจของผู้วิจัยมาทดลองใช้ว่า จะสามารถใช้ได้หรือไม่ การวิจัยเชิงปฏิบัติการดังกล่าวมีความยืดหยุ่น ปรับเปลี่ยนได้ตามสภาพ ข้อมูลที่ผู้วิจัยได้รับข้อมูลเพิ่มเติมทำให้รูปแบบมีความยืดหยุ่นซึ่งอาจจะใช้แบบ มีส่วนร่วมหรือแบบไม่มีส่วนร่วมก็ได้ ส่วนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Research) นั้น ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยในทุกขั้นตอนผู้เกี่ยวข้องได้ร่วมรับรู้ และใช้ประโยชน์ด้วย ซึ่งถ้าผู้เกี่ยวข้อง เป็นชาวบ้านในชุมชน ชาวบ้านก็จะเป็นผู้ร่วมกำหนดปัญหาของชุมชน ตลอดจนร่วมหาแนวทาง และตั้งใจที่จะร่วมแก้ไขปัญหานั้น ๆ กระบวนการวิจัยดำเนินการไปในลักษณะแลกเปลี่ยน ความคิดเห็นระหว่างชาวบ้าน นักพัฒนา และผู้วิจัยโดยหลังจากการใช้กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมไปแล้ว นักวิจัย นักพัฒนา และชาวบ้านจะเกิดการเชื่อมโยงมีจุดร่วมจุดประสาน ในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน

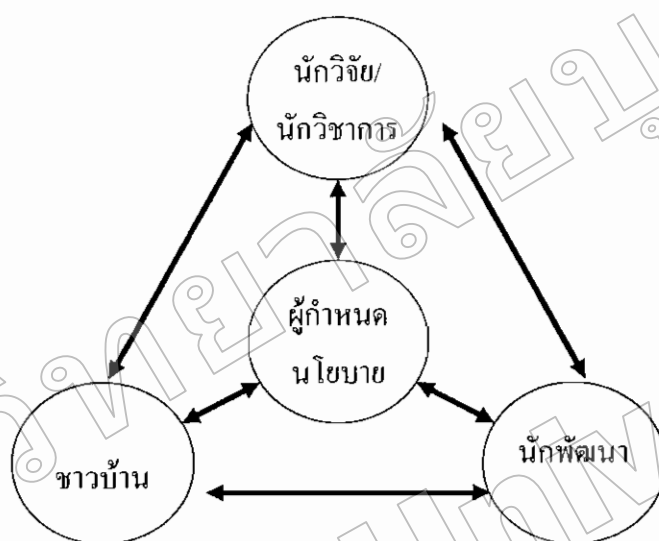
จากที่กล่าวมาเกี่ยวกับกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนั้นสามารถสรุปได้ว่า เป็นกระบวนการทำงานร่วมกัน โดยต้องอาศัยการสืบสวนค้นคว้าหาปัญหา วิเคราะห์ อภิปรายหาสาเหตุแห่งปัญหา เพื่อนำไปสู่แนวทางการร่วมกันแก้ปัญหานั้น เน้นอิงไปตามวิถี ธรรมชาติไปโดย

สิทธิณัฐ ประพุทธนิตินสาร (2546, หน้า 40 - 46) ได้กล่าวถึง หลักการและองค์ประกอบ ที่สำคัญ ดังนี้

1. การมีส่วนร่วม (Participation) ของประชาชนเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนา ตั้งแต่การวางแผน การปฏิบัติตามแผน การประเมินผล

2. การวิจัยแบบมีส่วนร่วมต้องมีการกระทำ (Action) เป็นการกระทำที่ใช้ความรู้พร้อมแล้วไปช่วย โดยมีการเชื่อมต่อระหว่างองค์ความรู้กับการปฏิบัติการหรือการได้มาซึ่งผลของการวิจัย (Research) ที่ถูกเชื่อไปสู่การพัฒนา (Development)

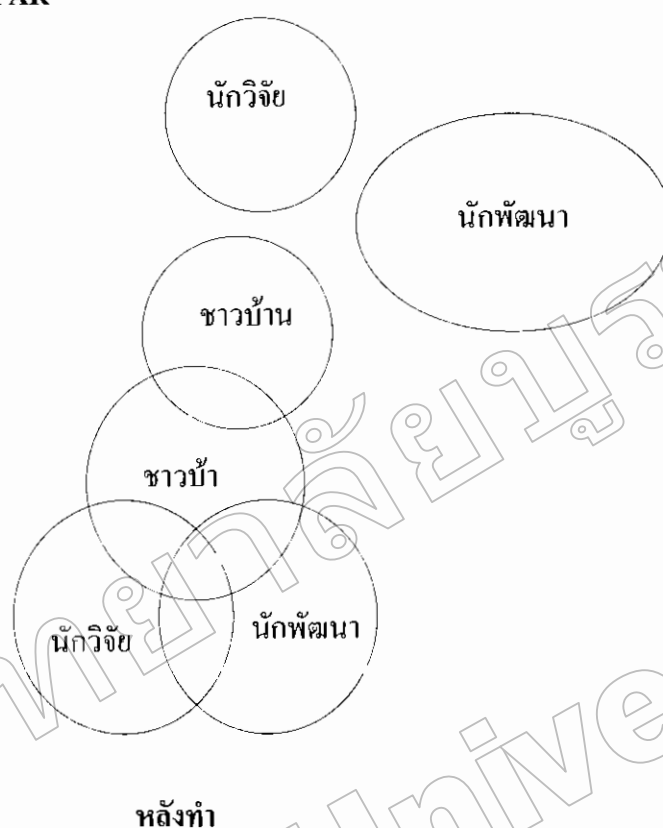
3. เป็นเรื่องของกระบวนการเรียนรู้จากการทบทวนวรรณกรรมของนักวิชาการ นักพัฒนา และชาวบ้านผ่านการวิเคราะห์ปัญหา วางแผน การปฏิบัติการ และการติดตามผล

ภาพที่ 1 แสดงการมีส่วนร่วมของฝ่ายต่าง ๆ ในกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (สุภางค์ จันทวนิช, 2539, หน้า 31)

ในแง่บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนั้น สุภางค์ จันทวนิช อธิบายไว้ว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนั้น เป็นการผสมผสานความรู้เชิงทฤษฎีและระเบียบวิธีวิจัยของนักวิจัย และวัตถุประสงค์ของนักวิจัยและนักพัฒนาควบคู่ไปกับความต้องการความรู้และประสบการณ์ของผู้ถูกวิจัย ดังนั้นการดำเนินการและผลของการวิจัยจึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับบุคคลหลายฝ่าย

ก่อนทำ PAR

ภาพที่ 2 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้าน นักวิจัย นักพัฒนาหรือเอกชนก่อนและหลัง
(สุภาภรณ์ จันทวานิช, 2539, หน้า 31)

การทำวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

จากแผนภาพดังกล่าวข้างต้น สุภาภรณ์ จันทวานิช อธิบายไว้ว่า วงกลมแต่ละวง คือ โลกทัศน์หรือวิธีการมองปัญหาของคนแต่ละกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ซึ่งวิธีการมองนี้ย่อมแตกต่างกันไปตามกรอบแนวความคิดที่แต่ละบุคคลยึดถือ ซึ่งภายหลังจากที่มีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมแล้ว บุคคลทั้งสามกลุ่ม ซึ่งประกอบด้วยนักวิจัย ชาวบ้านหรือบุคคลกลุ่มเป้าหมายและนักพัฒนา จะมีความเข้าใจถึงปัญหาและความเข้าใจร่วมกันในการพัฒนา ซึ่งเป็นรากฐานที่สำคัญสำหรับความสำเร็จในการพัฒนา และเป็นจุดเริ่มต้นของโครงการต่างๆ ของชุมชนและปฏิบัติงานสามารถเป็นไปโดยมีประสิทธิภาพ

ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มี 3 ฝ่าย คือ ชาวบ้าน ซึ่งเป็นตัวแทนของชุมชน นักวิจัย ซึ่งเป็นตัวแทนของนักวิชาการที่สนใจเรื่องการพัฒนา และนักพัฒนา

ซึ่งเป็นตัวแทนของฝ่ายรัฐบาลหรือองค์กรพัฒนาเอกชน สองฝ่ายหลังนี้นับรวม ๆ กันเป็นฝ่ายคนนอกชุมชน ส่วนชาวบ้านเป็นฝ่ายคนในชุมชน ทั้งสามฝ่ายนี้ควรมีบทบาทเท่าเทียมกันในการร่วมกำหนดปัญหาและเลือกแนวทางการปฏิบัติ ซึ่งเป็นการผสมผสานกันระหว่างความรู้เชิงทฤษฎีและระเบียบวิธีของนักวิจัยเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของนักพัฒนา และความต้องการกับความรอบรู้ของชาวบ้าน ทั้งสามฝ่ายมีโลกทัศน์ต่างกันไปตามกรอบแนวคิดที่ตนยึดถือ (สุรางค์ จันทวานิช, 2539, หน้า 70)

ดังนั้นการมีส่วนร่วม จึงจำเป็นต้องร่วมมือกันทุกฝ่ายเพื่อหาวิธีแก้ปัญหา และพัฒนางานวิจัยไปด้วยกัน

วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ระเบียบของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไม่ยึดติดกับรูปแบบเป็นมาตรฐานใดๆ (Standard Design) การรวบรวมข้อมูลข้อมูลจึงสามารถใช้ได้หลายรูปแบบ (โกวิท กระจ่าง, 2533, หน้า 43) ส่วนใหญ่ใช้วิธีการเช่นเดียวกับการวิจัยเชิงคุณภาพ เริ่มตั้งแต่การเข้าสนามและสร้างความสัมพันธ์ การสังเกต การสัมภาษณ์และการวิเคราะห์ การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมีขั้นตอนมากกว่าวิจัยเชิงคุณภาพเพราะต้องมีการปฏิบัติหรือกิจกรรมเพิ่มเข้ามาตลอดจนการติดตามและปรับปรุงแก้ไขกิจกรรมนั้น ซึ่งกลวิธีหลักการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมีดังนี้ (อมรา พงศาพิชญ์, 2529, หน้า 25 - 26) ประกอบด้วยวิธีหลักดังนี้

1. เน้นการศึกษาชุมชน โดยการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับชาวบ้าน การศึกษาปัญหาและความต้องการ
 2. เน้นหาแนวทางแก้ไขปัญหา โดยประชาชนมีส่วนร่วมการวิเคราะห์ปัญหาชุมชน
 3. เน้นการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการคัดเลือกโครงการเพื่อนำไปปฏิบัติ
 4. เน้นให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการดำเนินการแก้ปัญหาและสามารถทำต่อไปได้
- หลังจากนักวิจัยออกจากพื้นที่แล้ว

แนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ในกระบวนการวิจัยไม่ว่าจะเป็นการศึกษาทางวิทยาศาสตร์หรือการสังคมศาสตร์ก็ตาม นักวิจัยจะเป็นผู้แสดงบทบาทนำในการริเริ่มการทำวิจัยและเป็นผู้มีอำนาจรับผิดชอบในกระบวนการวิจัยทั้งหมดตั้งแต่การตัดสินใจเลือกและกำหนดปัญหาที่จะวิจัยวางแผนการวิจัยดำเนินการวิจัย จนกระทั่งนำผลการวิจัยไปใช้ตามที่ผู้วิจัยเห็นสมควรซึ่งชุมชนตกเป็นประชากรหรือตัวของการวิจัยนั้น ๆ ไม่เคยมีโอกาสหรือมีส่วนร่วมในการออกความคิดเห็นหรือร่วมรับรู้ในการวิจัยนั้น ๆ เลย (พันธ์ทิพย์ รามสูต, 2540, หน้า 32) และระบบการพัฒนาของประเทศและของสังคมส่วนใหญ่ที่ให้ความสนใจมุ่งเน้นไปที่ระบบเศรษฐกิจให้น้ำหนักกับระบบสังคม การเมือง

รวมทั้งการศึกษาหรือพัฒนาทรัพยากรมนุษย์นั่นเอง อีกทั้งการพัฒนาสังคมที่ผ่านมายังไม่ประสบความสำเร็จไม่เป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ ทั้งนี้เนื่องจากรูปแบบการพัฒนารวมทั้งรูปแบบการวิจัยและการดำเนินการตามโครงการต่าง ๆ ของรัฐเป็นลักษณะที่เรียกว่า จากบนลงล่าง (Top - down Approach) หรือเป็นแบบศูนย์กลางอยู่ที่รัฐ ที่นักพัฒนาหรือนักวิจัย (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2538, หน้า 10)

ดังนั้นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจึงได้ถือกำเนิดขึ้นจากความคิดที่ว่า การวิจัยเป็นกิจกรรมทางสังคมที่ใช้ทรัพยากรของสังคมในการศึกษาจึงเป็นสมบัติของสังคม ซึ่งกระทำโดยมีความมุ่งหมายที่จะรับใช้สังคม ด้วยเหตุนี้จึงควรคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของการวิจัยก็ต้องทำให้การวิจัยนั้นเป็นการวิจัยเพื่อพัฒนา (Research and Development)

ลักษณะของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นการวิจัยที่มุ่งนำหลักของวิธีการทางวิทยาศาสตร์มาใช้เพื่อแก้ปัญหาในสถานการณ์เฉพาะไม่ได้มุ่งเน้นเพื่อนำผลไปใช้กับสภาพการณ์อื่น ๆ โดยทั่วไปนอกเหนือจากสถานการณ์ที่ศึกษา เป็นการวิจัยที่เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน ในฐานะผู้ร่วมวิจัยนำไปใช้ในการแก้ปัญหาในการทำงานจริง ๆ นักวิจัยเพื่อการพัฒนาหรือนักพัฒนาจะอาศัยการวิจัยนี้เข้าไปช่วยกระตุ้นให้ประชาชนเริ่มพิจารณาปัญหาชุมชนไปพร้อมกับนักวิจัยจากภายนอกและแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ ช่วยตรวจสอบปัญหาการมองซึ่งกันและกันเป็นกระบวนการวิจัยต่อเนื่อง ซึ่งจะก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจต่อการเปลี่ยนแปลงในชุมชนตลอดเวลาในกระบวนการวิจัยแล้วจะนำประชาชนไปสู่การคิดเอง ทำเองและแก้ปัญหาเองได้ ในที่สุด (สมอาจ วงษ์ชมทอง, 2536, หน้า 24) นอกจากนี้ ชวานด์ท์ (Schwandt, 1977, p. 112) ได้กล่าวถึงลักษณะของการวิจัยแบบมีส่วนร่วมเพิ่มเติมว่าลักษณะวิธีการวิจัยดังกล่าวเน้นให้ทุกคนมีพลังอำนาจที่จะแสดงความคิดเห็น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ บาลาสูบรามานีเยม (Balasubramaniam, 1987, p. 1) ที่กล่าวว่า ลักษณะวิธีการวิจัยดังกล่าวเป็นวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์ที่มีใช้เพียงศึกษาถึงวัฒนธรรมชุมชนเท่านั้น แต่รวมถึงการปฏิบัติเพื่อให้คนในชุมชนเกิดความรู้และพัฒนาตนเองในการนำวิธีการดังกล่าวไปใช้ในชีวิตประจำวันในทุกด้านอย่างมีความสุข ดังนั้นเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการวิจัยชนิดนี้ นักวิจัยจะต้องประเมินความสัมพันธ์ระหว่างผู้วิจัยกับชาวบ้านอยู่ตลอดเวลาและทบทวนวัตถุประสงค์ของการวิจัยเป็นครั้งคราว เพื่อให้สอดคล้องกับความเห็นชาวบ้าน อันจะนำไปสู่การมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงและการเปลี่ยนแปลงของชุมชน (สุภางค์ จันทวานิช, 2539, หน้า 69)

ขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ปาริชาติ วลัยเสถียร (2543, หน้า 82) สรุปขั้นตอน PAR มี 5 ขั้นตอน เป็นขั้นตอนที่ผสมผสานแนวทางการจัดการชุมชน และการเรียนรู้ปัญหาของชุมชน (Community Organization and Problem Based Learning) คือ

1. ระยะก่อนทำวิจัย (Pre – research Phase) ได้แก่
 - 1.1 การคัดเลือกชุมชนและการเข้าถึงชุมชน
 - 1.2 การบูรณาการ ตัวนักวิจัยกับชุมชน
 - 1.3 การสำรวจข้อมูลเบื้องต้นของชุมชน
 - 1.4 การแพร่แนวคิด PAR แก่ชุมชน
2. ระยะการทำวิจัย (Research Phase)
 - 2.1 การศึกษาวิเคราะห์ปัญหาร่วมกับชุมชน
 - 2.2 การฝึกอบรมทีมนักวิจัยท้องถิ่น
 - 2.3 การวิเคราะห์ปัญหาซึ่งอาจเกิดขึ้นในกระบวนการ PAR และกำหนดแนวทางแก้ไข
 - 2.4 การออกแบบการวิจัยและเก็บข้อมูล
 - 2.5 การวิเคราะห์ข้อมูล
 - 2.6 การนำเสนอข้อมูลต่อที่ประชุม
3. ระยะการจัดทำแผน (Planing Phase)
 - 3.1 การอบรมทีมงานวางแผนท้องถิ่น
 - 3.2 การกำหนดโครงการหรือกิจกรรม
 - 3.3 การศึกษาความเป็นไปได้ของแผนงาน
 - 3.4 การแสวงหางบประมาณและหน่วยงานที่สนับสนุน
 - 3.5 การวางแผนเพื่อติดตามและประเมินผล
4. ระยะการนำแผนไปปฏิบัติ (Implementation Phase)
 - 4.1 การกำหนดทีมงานปฏิบัติงานอาสาสมัคร
 - 4.2 การอบรมทีมงานปฏิบัติอาสาสมัคร
5. ระยะการติดตามและประเมินผลการปฏิบัติงาน (Monitoring and Evaluation Phase)
 - 5.1 จัดตั้งทีมงานติดตามและประเมินผลการปฏิบัติงานของหมู่บ้านขึ้นมาติดตามการดำเนินงานของฝ่ายปฏิบัติทุกระยะ
 - 5.2 เสนอผลการประเมินต่อที่ประชุมหมู่บ้าน

ดังนั้นกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมควรมีขั้นตอนตั้งแต่ ขั้นตอนก่อนทำวิจัย

มีการวางแผนและนำไปปฏิบัติและติดตามประเมินผล

การเรียนรู้และหลักการจัดการเรียนรู้

การเรียนรู้

นักการศึกษาได้ให้ความหมายคำว่า การรู้ (Perception) ว่า หมายถึง สภาพะของการรับรู้จากการสัมผัสและสัมพันธ์ต่าง ๆ รวมถึงวิธีการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ส่วนคำว่า การเรียนรู้ (Learning) หมายถึง การปรับเปลี่ยนทัศนคติ แนวคิด และพฤติกรรมอันเนื่องมาจากการได้รับประสบการณ์ ซึ่งควรเป็นการปรับเปลี่ยนทัศนคติ แนวคิด และพฤติกรรมอันเนื่องมาจากการได้รับประสบการณ์ ซึ่งควรปรับเปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้น (ทิสนา เขมมณี, 2549)

นักจิตวิทยา ให้ความหมายว่า เป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมซึ่งเป็นผลเนื่องมาจากประสบการณ์ที่บุคคลมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมหรือจากการฝึกหัด รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงปริมาณความรู้ของบุคคล การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลที่เกิดจากการเรียนรู้จะมีลักษณะสำคัญ คือ พฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงปริมาณ

ดังนั้นการเรียนรู้เกิดจากการเปลี่ยนแนวคิดหรือพฤติกรรมอันเกิดจากประสบการณ์ที่ปฏิสัมพันธ์กับบุคคลหรือสิ่งแวดล้อม

แนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้

กระบวนการเรียนรู้ของบุคคลมีนัยการเปลี่ยนแปลงก่อนข้างถาวรเกิดขึ้นในตัวผู้เรียนรู้จากการฝึกหัดหรือประสบการณ์ของแต่ละคนในเรื่องการคิดวิเคราะห์ การตั้งคำถาม และการหาคำตอบ ซึ่งไม่อาจมองเห็นหรือสังเกตได้โดยตรง แต่จะสังเกตเห็นได้จากการปฏิบัติหรือผลของการกระทำ โดยอาจมีวัตถุประสงค์เพื่อตนเอง เพื่อสิ่งนอกตัวที่สัมพันธ์กับตัวเอง หรือเพื่อปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งนอกตัวในฐานะที่เป็นสัตว์สังคม มนุษย์จำเป็นต้องอาศัยความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกื้อกูลซึ่งกันและกัน โดยมีกระบวนการอยู่ 5 ขั้นตอน ประกอบด้วย

1. รู้ว่ามีงานที่จะต้องทำหรือปัญหาที่จะต้องแก้
2. ตั้งเป้าหมายของงาน
3. จัดระบบรวบรวมสาระและกระบวนการที่เกี่ยวข้อง
4. ฝึกปฏิบัติภายใต้เงื่อนไขหรือสภาพการณ์ที่พึงพอใจและเป็นสุข
5. พัฒนาความสามารถที่คงที่และความรู้ที่ชัดเจนถึงแก่น

วิธีการเรียนรู้ตามธรรมชาติของมนุษย์จึงมีลักษณะ (สุพรรณดี ไชยอำพร, 2550)

1. เรียนรู้จากประสบการณ์สำหรับการเรียนรู้ เช่น การลองผิดลองถูก การลงมือกระทำจริง การแลกเปลี่ยนความรู้

2. การถ่ายทอดความรู้แก่คนรุ่นหลัง

3. อาศัยพิธีกรรมเป็นการสร้างกระแสความเชื่อและพฤติกรรมที่พึงประสงค์

4. ครูพักลักจำ
5. เรียนรู้อย่างเป็นระบบจากการศึกษา การฝึกอบรมจากหน่วยงานต่าง ๆ
6. เรียนรู้จากการมีความสัมพันธ์ทางสังคมกับคนในชุมชนหรือการเรียนรู้เป็นกลุ่ม
7. การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม

ตารางที่ 1 วิธีการเรียนรู้ตามธรรมชาติของมนุษย์ (สุพรรณิ ไชยอำพร, 2550)

วิธีการเรียนรู้	แหล่งอ้างอิง			
	Knowles and Houle	เอกวิทย์ ณ ถลาง	ปฐม นิคมนานท์	สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ
1. เรียนรู้จากประสบการณ์สำหรับการเรียนรู้	/	/	/	/
2. การถ่ายทอดความรู้แก่คนรุ่นหลัง		/	/	/
3. อาศัยพิธีกรรมเป็นการสร้างกระแสความเชื่อ		/		
4. ครูพักลักจำ		/		
5. เรียนรู้อย่างเป็นระบบจากการศึกษา				/
6. เรียนรู้จากการมีความสัมพันธ์ทางสังคมกับคนในชุมชน				/
7. การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม		/	/	/

ภายใต้ปัจจัยเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ตามธรรมชาติของมนุษย์ กล่าวคือ

1. ผู้เรียนรู้สืบทอดมาเรียน
2. สภาพแวดล้อมของการเรียนรู้
3. เป็นเป้าหมายของตนเอง
4. ผู้เรียนมีส่วนร่วมอย่างจริงจังในกระบวนการเรียนรู้
5. กระบวนการเรียนรู้สอดคล้องกับประสบการณ์ของผู้เรียน
6. มีความก้าวหน้าในการเรียนรู้
7. ความเชื่อและธรรมเนียมปฏิบัติ เช่น เน้นหลักธรรมคำสอน ศีล และวัตรปฏิบัติ
8. การกระจายเครือข่ายและการขยายตัวของการเรียนรู้
9. ผู้เรียนได้รับการสนับสนุน
10. ภาวะเศรษฐกิจหรือการทำมาหากิน
11. การทำงานระบบกลุ่ม
12. การศึกษา การฝึกอบรมจากหน่วยงานต่าง ๆ
13. ผู้ทรงภูมิปัญญา
14. ความพร้อมที่จะเรียนเป็นจุดหลักของการพัฒนา

ตารางที่ 2 ตารางแสดงปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้ตามธรรมชาติของมนุษย์
(สุพรรณิ ไชยอำพร, 2550)

ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง	แหล่งอ้างอิง			
	Knowles and Houle	เอกวิทย์ ณ ถกลาง	ปฐม นิคมานนท์	สำนักงาน คณะกรรมการ การศึกษาแห่งชาติ
1. ผู้เรียนรู้สืบทอดการเรียนรู้	/	/	/	/
2. สภาพแวดล้อมของการเรียนรู้	/	/	/	/
3. เป็นเป้าหมายของตนเอง	/	/	/	/
4. ผู้เรียนมีส่วนร่วมอย่างจริงจัง ในกระบวนการเรียนรู้	/	/	/	/
5. กระบวนการเรียนรู้สอดคล้องกับ ประสบการณ์ของผู้เรียน	/	/	/	/
6. มีความก้าวหน้าในการเรียนรู้	/	/	/	/
7. ความเชื่อและธรรมเนียมปฏิบัติ	/	/	/	/
8. การกระจายเครือข่ายและการขยายตัว ของการเรียนรู้	/	/	/	/
9. ผู้เรียนได้รับการสนับสนุน	/	/	/	/
10. ภาวะเศรษฐกิจหรือการทำมาหากิน	/	/	/	/
11. การทำงานระบบกลุ่ม	/	/	/	/
12. การศึกษา การฝึกอบรมจาก หน่วยงานต่าง ๆ	/	/	/	/
13. ผู้ทรงภูมิปัญญา	/	/	/	/
14. ความพร้อมที่จะเรียนเป็นจุดหลัก ของการพัฒนา	/	/	/	/

ดังนั้นสรุปได้ว่า การเรียนรู้ของมนุษย์มีหลายวิธี และมีปัจจัยหลายอย่างทำให้มนุษย์เกิดการเรียนรู้ได้

หลักการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

ศูนย์คุณธรรม (2550, หน้า 16) กล่าวว่า การจัดกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม และมีเป้าหมายสอดคล้องกัน กล่าวคือ กระบวนการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม มีเป้าหมายที่มีการเปลี่ยนแปลงระดับบุคคลในด้านจิตสำนึก อุดมการณ์ทัศนคติ ความตระหนัก ความรู้ และทักษะ ซึ่งเชื่อว่าจะนำไปสู่การรวมพลังศักยภาพเป็นกลุ่ม เป็นขบวนการในระดับต่าง ๆ จากชุมชนสู่เครือข่ายประชาชนที่เข้มแข็ง

คุณค่าของกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเป็นสิ่งสำคัญในกระบวนการทำงาน อาจกล่าวได้ว่าเป็นเครื่องมือการทำงานของนักพัฒนาในการดึงศักยภาพของทุกฝ่าย

องค์การแห่งการเรียนรู้ (Learning Organization)

เป็นองค์การที่ผลิตผลงานไปพร้อม ๆ กับเกิดการเรียนรู้ สังสมความรู้ และสร้างความรู้จากประสบการณ์ในการทำงาน พัฒนาวิธีการทำงานและระบบงานไปพร้อม ๆ กัน องค์การแห่งการเรียนรู้ จะมีพลวัต (Dynamic) มีการเปลี่ยนแปลงในลักษณะของการพัฒนาการด้านต่าง ๆ คล้ายมีชีวิต มีผลงานดีขึ้นเรื่อย ๆ ทั้งในด้านคุณภาพ ประสิทธิภาพ และการสร้างนวัตกรรม (Innovation) รวมทั้งบุคลิกขององค์การ ผลลัพธ์ (Output) ขององค์การการเรียนรู้ คือ ผลงานตามภารกิจที่กำหนด การสร้างศาสตร์หรือสร้างความรู้ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติการกิจขององค์การนั้น รวมทั้งการสร้างคน ได้แก่ผู้ที่ปฏิบัติงานอยู่ในองค์การ หรือมีส่วนเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับองค์การ จะเกิดการเรียนรู้ เป็นการเรียนรู้แบบบูรณาการ โดยอาศัยการทำงานเป็นฐาน

ศูนย์คุณธรรม (2550, หน้า 41 - 57 อ้างอิงจาก Senge, n.d.) ได้เสนอหลักสำคัญ

5 ประการของการเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ ได้แก่

1. การคิดเชิงระบบ (Systems Thinking) เป็นลักษณะของการคิดเชื่อมโยง เป็นการคิดเชิงสังเคราะห์มากกว่าการแยกแยะ มองเห็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างส่วนต่างๆ ของระบบ คิดเน้นกระบวนการหรือแบบแผน (Pattern) มากกว่าเป็นภาพจุด ๆ (Events)

2. ความเชี่ยวชาญในการสร้างพลังแห่งตน (Personal Mastery) การสร้างพลังแห่งตนเกิดจากการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ (Creative) เป็นการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ของตนเองและเพื่อนร่วมงาน รวมทั้งผู้ที่มีความสัมพันธ์เป็นเครือข่ายกับบุคคลผู้นั้น โดยมีหลักสร้างทักษะการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ คือ ทำความเข้าใจสาระแห่งชีวิตตลอดเวลาและฝึกลมองสภาพความเป็นจริง

3. แบบจำลองความคิด (Mental Models) บุคคลเรียนรู้ จะต้องรู้จักวิธีคิด และมีวิธีคิดที่ถูกต้อง และมีวิธีคิดหลาย ๆ วิธีสำหรับใช้ในสถานการณ์ที่ต่างกัน รวมทั้งมีวิธีสร้างแบบจำลอง

ความคิดที่ถูกต้อง แบบจำลองความคิดเป็นเรื่องของการตีตรา หรือที่เรียกว่า Generalization
แบบจำลองความคิดที่ถูกต้อง เป็นบ่อเกิดของพลังในการเป็นบุคคลเรียนรู้และความเข้าใจอิทธิพล
ของแบบจำลองความคิด ทำให้เราเข้าใจผู้อื่น เข้าใจความหลากหลายของความคิด

4. การสร้างวิสัยทัศน์ร่วม (Building Shared Vision) วิสัยทัศน์ร่วม (Shared Vision)
เป็นเรื่องของการ รวมใจเป็นหนึ่งเดียว โดยมีหลักการพัฒนา คือ

4.1 ส่งเสริมให้มีวิสัยทัศน์ของบุคคล ความเชี่ยวชาญในการสร้างพลังแห่งตน
(Personal Mastery) เป็นพื้นฐานสำหรับการพัฒนาวิสัยทัศน์ร่วม การเป็นผู้ยึดมั่นอยู่กับความจริง
และความสามารถในการเปลี่ยนความอึดอัดจากพลังสร้างสรรค์ (Creative Tension) ให้กลายเป็น
พลังเพื่อการเปลี่ยนแปลง เป็นสมบัติที่ความต้องการสำหรับพัฒนาวิสัยทัศน์ส่วนตัว

4.2 จากวิสัยทัศน์ส่วนบุคคลสู่วิสัยทัศน์ร่วม ภารกิจสำคัญของผู้นำองค์กร คือ
การจัดกระบวนการเพื่อพัฒนาวิสัยทัศน์ จัดบรรยากาศและกระบวนการที่ทำให้สมาชิกขององค์กร
นำวิสัยทัศน์ของตนต่อองค์การมาเปิดเผยแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน

4.3 การเผยแพร่วิสัยทัศน์ร่วม คนในองค์กรจะต้องเกิดความรู้สึกเห็นด้วย และทุ่มเทใจ
(Commit) ในการทำงานเพื่อบรรลุวิสัยทัศน์นั้น

4.4 แนวการสร้างการยอมรับในระดับทีม โดยทำเป็นตัวอย่าง เป็นเรื่องปกติ
ธรรมดาและเปิดโอกาสให้ผู้อื่นเลือกโดยอิสระ

4.5 พัฒนาวิสัยทัศน์เป็นส่วนหนึ่งของความคิดหลัก (Governing Ideas) ขององค์การ
ประกอบด้วย วิสัยทัศน์ (Vision) ความมุ่งมั่น (Purpose) หรือพันธกิจ (Mission) และคุณค่าหลัก
(Core Values)

5. การเรียนรู้เป็นทีม (Team Learning) ประกอบด้วยพลัง 2 ส่วน คือ พลังความสามารถ
เฉพาะตัวของสมาชิกองค์กร กับพลังกลุ่มที่เกิดจากการเสริมแรง (Synergy) ในการเรียนรู้เป็นทีม
และทำงานเป็นทีม โดยมีศาสตร์แห่งการเรียนรู้เป็นทีมคือ

5.1 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Dialogue) มีเป้าหมายเพื่อหาแนวความคิดใหม่ๆ

5.2 สร้างสมดุลระหว่างการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับการอภิปรายโต้แย้ง

5.3 การคิดทบทวนไตร่ตรอง การตั้งคำถามและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

5.4 การจัดการความขัดแย้งและการตั้งป้อม

การจัดการความรู้ (Knowledge Management)

ศูนย์คุณธรรม (2550, หน้า 58 - 62 อ้างอิงจาก วิจารณ์ พานิช, ม.ป.ป.) กล่าวว่า
การจัดการความรู้ เป็นการรวบรวมองค์ความรู้ที่กระจัดกระจาย ทั้งที่ฝังอยู่ในตัวบุคคล (Tacit
Knowledge) และอยู่ในเอกสาร คือเป็นความรู้ที่ชัดเจน (Explicit Knowledge) ที่สามารถรวบรวม

ถ่ายทอดได้ มาพัฒนาให้เป็นระบบเพื่อให้ทุกคนในองค์กรสามารถเข้าถึงความรู้และพัฒนาตนเอง ให้เป็นผู้รู้ รวมทั้งปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ เกิดความเป็นชุมชน ความเอื้ออาทรระหว่างกันในการทำงาน อันจะส่งผลให้องค์กรพัฒนาไปเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ (Learning Organization) การจัดการความรู้เป็นกระบวนการที่เป็นวงจรต่อเนื่อง เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ เป้าหมายคือ การพัฒนางานและพัฒนาคน โดยมีความรู้เป็นเครื่องมือ มีกระบวนการจัดการความรู้เป็นเครื่องมือ

เป้าหมายของการจัดการความรู้

1. เพื่อพัฒนางานให้มีคุณภาพและผลสัมฤทธิ์ยิ่งขึ้น
2. เพื่อการพัฒนาคน คือ พัฒนาผู้ปฏิบัติงาน
3. เพื่อการพัฒนาฐานความรู้ขององค์กรหรือหน่วยงาน

หลักการ 4 ประการของการจัดการความรู้

1. ให้คนหลากหลายทักษะ หลากหลายวิธีคิด ทำงานร่วมกันอย่างสร้างสรรค์
2. ร่วมกันพัฒนาวิธีการทำงานในรูปแบบใหม่ ๆ เพื่อบรรลุประสิทธิผลที่กำหนดไว้
3. ทดลองและเรียนรู้
4. นำความรู้จากภายนอกอย่างเหมาะสม โดยเติมความรู้เชิงบริบทลงไป

ขั้นตอน/กระบวนการจัดการความรู้ (ศูนย์คุณธรรม, 2550, หน้า 61)

1. การกำหนดความรู้หลักที่จำเป็นหรือสำคัญต่องาน
 2. การแสวงหาความรู้ที่ต้องการ
 3. การปรับปรุง คัดแปลง สร้างความรู้บางส่วนให้เหมาะต่อการใช้งานของตน
 4. ประยุกต์ใช้ความรู้ในกิจการงานของตน
 5. นำประสบการณ์และการประยุกต์ใช้ความรู้มาแลกเปลี่ยนออกมับันที่กไว้
 6. จัดบันทึกขุมความรู้และแก่นความรู้ไว้ใช้งานและปรับปรุงเป็นชุดความรู้ที่ครบถ้วน
- #### องค์ประกอบของกระบวนการจัดการความรู้

1. การขุดค้นและรวบรวมข้อมูล
2. การจัดหมวดหมู่ความรู้ให้เหมาะสมต่อการใช้งาน
3. จัดเก็บความรู้เพื่อให้ค้นหาได้ง่าย
4. สื่อสารเพื่อถ่ายทอดความรู้
5. จัดกิจกรรมและกระบวนการเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความรู้
6. การวิเคราะห์ สังเคราะห์ เพื่อยกระดับความรู้
7. การสร้างความรู้ใหม่

8. การประยุกต์ใช้ความรู้

9. การเรียนรู้จากการใช้ความรู้

ดังนั้นสรุปได้ว่า การจัดการเรียนรู้เป็นการรวบรวมความรู้ในตัวบุคคลเพื่อพัฒนางาน ผู้ปฏิบัติและองค์กรซึ่งต้องอาศัยการร่วมคิด การวางแผน รวบรวม จัดเก็บวิเคราะห์สังเคราะห์ และนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ซึ่งองค์กรจะเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ได้ต้องจัดให้มีระบบ ส่งเสริม ความคิดและสร้างวิสัยทัศน์ให้มีความร่วมมือกันและจัดการความรู้ให้เกิดโดยมีการจัดการเรียนรู้ ที่หลากหลาย

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในประเทศ

มานะ ร้อยคาพันธ์ (2543, หน้า 125) ได้ศึกษาคุณลักษณะที่เป็นจริงและลักษณะ ที่พึงประสงค์ของนักเรียน โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญ จังหวัดขอนแก่น ผลการวิจัย พบว่า คุณลักษณะที่เป็นจริงของนักเรียนตามเกณฑ์มาตรฐานการศึกษาแห่งชาติโดยภาพรวมอยู่ใน ระดับดี นักเรียนมัธยมศึกษาจะมีสุขนิสัย สุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี มีความมั่นใจด้านศิลปะ ดนตรีและกีฬา คุณลักษณะที่อยู่ในระดับพอใช้มีอยู่ 3 ด้าน คือ การมีวิจารณญาณและความคิด สร้างสรรค์ การมีความรู้และทักษะในการเรียนรู้ และการแสวงหาความรู้และการพัฒนาตนเอง ส่วนคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนโดยภาพรวมที่สำคัญ 3 ด้านแรก คือ การปลอดจาก สิ่งเสพติดให้โทษและของมีนเมา การมีสุขนิสัย สุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี และการเป็นสมาชิก ที่ดีของครอบครัวและชุมชน

ชัยรินทร์ ชัยวิสิทธิ์ (2544) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อสร้างเสริมค่านิยมตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงให้นักเรียนและชุมชนด้วยโครงการอาชีพ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลการใช้วิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาและ คิดตามการสร้างค่านิยมตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงให้นักเรียนทำโครงการอาชีพที่ชุมชน มีส่วนร่วมและศึกษาความคิดเห็นของนักเรียนและชุมชนในการดำเนินโครงการอาชีพที่ใช้แนวคิด เศรษฐกิจพอเพียง โดยมีนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2544 ของ โรงเรียนแม่เจดีย์วิทยาคม จังหวัดเชียงรายที่เลือกทำโครงการอาชีพทางการเกษตรกรรมจำนวน 54 คน เป็นกลุ่มเป้าหมาย ผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยครั้งนี้คือ ผู้วิจัย นักเรียน ผู้ปกครอง ญาติพี่น้องและเพื่อนบ้าน เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาได้แก่ แบบเรียงความ แบบบันทึก การสังเกต แบบสอบถามความคิดเห็น แบบบันทึกการเรียนของนักเรียน วิเคราะห์ข้อมูล โดยการหาค่าความถี่และร้อยละ

กระบวนการวิจัยมี 3 ตอน ตอนที่ 1 เป็นช่วงของการเตรียมการวิจัย ตอนที่ 2 เป็นช่วงของการดำเนินการวิจัย ซึ่งประกอบด้วย ขั้นตอนวางแผน ขั้นตอนปฏิบัติและรวบรวมข้อมูล ขั้นตอนทบทวนและปรับแผน ตอนที่ 3 เป็นช่วงของการสิ้นสุดการวิจัยโดยมีการนำเสนออิทธิพลโครงการอาชีพที่เน้นแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

ผลการวิจัยพบว่า ในการทำโครงการอาชีพของนักเรียนนั้นยังมีการใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือย ใช้วัสดุอุปกรณ์ไม่คุ้มค่า ไม่ประหยัดและใช้อย่างสิ้นเปลืองรวมทั้งไม่มีการแลกเปลี่ยนพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ เครื่องมือและความรู้ต่าง ๆ แก่กัน หลังจากทีนักเรียนได้เรียนรู้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงแล้วได้นำไปประยุกต์ใช้ในโครงการปรากฏว่า นักเรียนมีการใช้จ่ายในโครงการอย่างประหยัด มีการใช้วัสดุอุปกรณ์อย่างคุ้มค่า มีการแลกเปลี่ยนพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์และความรู้ต่าง ๆ นำเศษสิ่งเหลือใช้ในโครงการมาใช้ประโยชน์ ปรึกษากับคนในครอบครัวและใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมากขึ้น กิจกรรมการเรียนการสอนและครูผู้สอนเป็นไปในทางบวกและความคิดเห็นของชุมชนที่มีต่อการทำโครงการอาชีพของนักเรียนก็เป็นทางบวกเช่นเดียวกัน

กระทรวงศึกษาธิการ (2545) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง วัฒนธรรมสภาพแวดล้อม และค่านิยมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ความดี และความสุของผู้เรียนดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากโรงเรียน สถานับการศึกษาที่เคยได้รับ รางวัลพระราชทาน ประเภท สถานศึกษา ระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา อุดมศึกษา และการศึกษาวิชาชีพ ประจำปีการศึกษา 2529 - 2544 จำนวน 99 แห่ง ใน 13 เขตการศึกษา ซึ่งกระจายใน 27 จังหวัด โดยเก็บข้อมูลกับ ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้สอน นักเรียน ผู้ปกครอง และกรรมการสถานศึกษา จำนวน 6,093 คน ด้วยการสัมภาษณ์ และสอบถามในช่วงเดือน กรกฎาคม - กันยายน 2544 ผลการวิจัย สรุปได้ว่า ค่านิยมของสถานศึกษาที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ความดี และความสุของผู้เรียน จำแนกตาม ค่านิยมที่ปลูกฝังวิธีการปลูกฝัง และผลที่เกิดขึ้น ดังนี้

1. ค่านิยมที่ปลูกฝัง ค่านิยมที่สถานศึกษาปลูกฝังแก่ผู้สอนและผู้เรียนคล้ายคลึงกัน ได้แก่
 - 1.1 ความรับผิดชอบ ตรงต่อเวลา
 - 1.2 การเป็นคนดี มีคุณธรรม จริยธรรม และพฤติกรรมที่พึงประสงค์
 - 1.3 มีระเบียบวินัย แต่งกายสุภาพเรียบร้อยถูกระเบียบ
 - 1.4 มีคารวะธรรม สัมมาคารวะ มารยาทดี พุดจาไพเราะสุภาพเรียบร้อย
 - 1.5 มีน้ำใจเอื้ออาทรต่อกัน เสียสละให้อภัย มีเมตตากรุณา

อนุรักษ์ ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมไทย รักธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม และภูมิใจในความเป็นไทย

2. วิธีปลูกฝังค่านิยม สถานศึกษาปลูกฝังค่านิยมแก่ผู้สอน และผู้เรียนด้วยวิธีการ ดังนี้

2.1 ประชุม ครู/อาจารย์ เพื่อกำหนด ค่านิยมที่พึงประสงค์ของสถานศึกษา และมอบหมายให้ดูแล กิจกรรม/ โครงการต่าง ๆ โดยเน้นการทำงานร่วมกัน

2.2 ส่งครู/อาจารย์ ไปประชุมสัมมนา ศึกษาดูงาน และศึกษาต่อเพื่อส่งเสริม ความก้าวหน้าทางวิชาชีพ และศักยภาพของครู

2.3 ผู้บริหารเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ ครู/อาจารย์

2.4 ฝึกผู้เรียน ให้ปฏิบัติตาม ค่านิยมของสถานศึกษาโดยผ่านการจัดกิจกรรม โครงการ และมีการติดตาม รายงานผล รวมทั้งประชาสัมพันธ์

2.5 ให้ ครู/อาจารย์ ปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมแก่ผู้เรียน โดยการสอดแทรก ในการเรียนการสอนและยกย่องผู้มีความประพฤติดี

2.6 อบรมบ่มนิสัยผู้เรียนที่หน้าเสาธง นิมนต์พระมาเทศน์ที่สถานศึกษา พาไปพัฒนา จิตที่วัด และเข้าค่ายพุทธธรรม

3 ผลที่เกิดขึ้น ผู้สอนและผู้เรียนมีพฤติกรรมเป็นไปตามที่สถานศึกษาคาดหวัง ดังนี้

3.1 ครู/อาจารย์ และผู้เรียนมีคุณธรรมและพฤติกรรมที่พึงประสงค์

3.2 มีความรับผิดชอบมากขึ้น

3.3 มีระเบียบวินัย ปฏิบัติตามกฎหมายของทางราชการและสถานศึกษา

3.4 มีสัมมาคารวะ กิริยามารยาทงาม อ่อนน้อมถ่อมตน พุดจาไพเราะ

ชาติชา กรรณสูต (2547) ได้ทำการวิจัยเรื่อง คุณธรรม พฤติกรรมความซื่อสัตย์ของ คนไทย ในส่วนที่เกี่ยวกับ นักเรียนเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามจาก นักเรียน และพ่อแม่ ผู้ปกครองในโรงเรียนที่อิงสถาบันศาสนาทั้ง พุทธ คริสต์ อิสลาม และโรงเรียนทั่วไป อย่างละเท่า ๆ กัน รวมทั้งสิ้น 400 คู่ ใน 4 จังหวัด ที่คัดเลือกตัวแทนของแต่ละภาค ได้แก่ เชียงใหม่ สงขลา อุตรธานี กรุงเทพมหานครและปริมณฑล ผู้วิจัยแบ่งระดับความซื่อสัตย์ ของนักเรียนเป็น 4 ระดับ คือ

1. กระทำความซื่อสัตย์เพื่อหลบหลีกการลงโทษ

2. กระทำความซื่อสัตย์เพื่อต้องการรางวัล ทั้งสองระดับนี้เป็นการกระทำ ความซื่อสัตย์โดยเห็นแก่ประโยชน์ของตนเอง

3. กระทำความซื่อสัตย์ ตามที่เห็นผู้อื่นกระทำ

4. กระทำความซื่อสัตย์เพื่อ รักษากฎเกณฑ์ของสังคม

ทั้งสองระดับหลังนี้ เป็นการกระทำความซื่อสัตย์ โดยเห็นแก่ประโยชน์ของส่วนรวม และสังคม ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนมีพฤติกรรมความซื่อสัตย์เฉลี่ยในระดับสูง คือ ระดับ 3 การทำตามผู้อื่นกระทำ และระดับ 4 การกระทำเพื่อรักษากฎเกณฑ์ของสังคม

วัฒนา สุวรรณไตรย์ และประยูร บุญใช้ (2549) ได้ศึกษาการพัฒนารูปแบบกิจกรรมพัฒนาจริยธรรมของนักศึกษาหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต (หลักสูตร 5 ปี) การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) สร้างรูปแบบกิจกรรมพัฒนาจริยธรรมของนักศึกษาหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต (หลักสูตร 5 ปี) 2) หาประสิทธิภาพของรูปแบบกิจกรรมพัฒนาจริยธรรมของนักศึกษาหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต (หลักสูตร 5 ปี) โดยการนำรูปแบบ กิจกรรมพัฒนาจริยธรรมที่พัฒนาขึ้นไปใช้กับกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นนักศึกษาหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต (หลักสูตร 5 ปี) โปรแกรมวิชาสังคมศึกษา เพื่อเปรียบเทียบพฤติกรรมของนักศึกษาก่อนและหลังการเข้าร่วมกิจกรรม และความอดทนของพฤติกรรมของนักศึกษาหลังร่วมกิจกรรม เป็นเวลา 2 สัปดาห์ และเปรียบเทียบกับพฤติกรรมจริยธรรมของนักศึกษา กลุ่มควบคุมซึ่งเป็นนักศึกษาโปรแกรมวิชาภาษาไทย

ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. รูปแบบกิจกรรมพัฒนาจริยธรรมของนักศึกษาหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต (หลักสูตร 5 ปี) ประกอบด้วย

1.1 ระยะพื้นฐาน เป็นการทำความรู้จักกับนักศึกษาและประเมินพฤติกรรมจริยธรรมก่อนการใช้รูปแบบกิจกรรมที่พัฒนา

1.2 ระยะการพัฒนาพฤติกรรมจริยธรรม จำแนกเป็น 2 ระยะคือ การอบรมแบบเข้มข้นใช้เวลา 3 วัน ๆ ละ 8 ชั่วโมง และกิจกรรมต่อเนื่องรายสัปดาห์ 4 สัปดาห์ ๆ ละ 2 ครั้ง ๆ ละ 2 ชั่วโมง เป็นเวลา 16 ชั่วโมง

1.3 ระยะติดตามผล เป็นระยะเวลาประเมินความคงทนหลังเข้าร่วมกิจกรรม 2 สัปดาห์

2. ผลการหาประสิทธิภาพของรูปแบบกิจกรรมพัฒนาจริยธรรมของนักศึกษาหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต (หลักสูตร 5 ปี) สรุปได้ดังนี้

2.1 นักศึกษาที่เข้าร่วมกิจกรรมตามรูปแบบกิจกรรมพัฒนาจริยธรรมที่พัฒนาขึ้น มีพฤติกรรมจริยธรรมหลังการเข้าร่วมกิจกรรมสูงกว่าก่อนเข้าร่วมกิจกรรม ในภาพรวม และ 2 ด้านย่อย คือด้านความเมตตากรุณา และด้านความรับผิดชอบ ส่วนด้านความมีระเบียบวินัย คะแนนพฤติกรรมไม่แตกต่างกัน

2.2 นักศึกษาที่เข้าร่วมกิจกรรมตามรูปแบบกิจกรรมพัฒนาจริยธรรมที่พัฒนาขึ้น มีคะแนนพฤติกรรมจริยธรรมไม่แตกต่างกันกับนักศึกษาที่ไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรม

2.3 นักศึกษาที่เข้าร่วมกิจกรรมตามรูปแบบกิจกรรมพัฒนาจริยธรรมที่พัฒนาขึ้น มีคะแนนพฤติกรรมจริยธรรมระยะติดตามผลสูงกว่าคะแนนพฤติกรรมจริยธรรมหลังการอบรมโดยรวม และ 2 ด้านย่อย คือด้านความเมตตากรุณาและด้านความรับผิดชอบ ส่วนด้านความมีระเบียบวินัยไม่แตกต่างกัน

สุรศักดิ์ หลาบมาลา และรสสุคนธ์ มกรมณี (2549) ได้ศึกษารูปแบบนวัตกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้คุณธรรม จริยธรรมของต่างประเทศ. มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาารูปแบบนวัตกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้คุณธรรมจริยธรรมของประเทญี่ปุ่น สิงคโปร์ เกาหลี ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ อังกฤษ เดนมาร์ก สวีเดน และฟินแลนด์ 2. ศึกษาแนวความคิดและวิธีดำเนินงานตลอดจนปัจจัยที่ทำให้รูปแบบนวัตกรรมนั้น ๆ ประสบความสำเร็จ 3. พัฒนารูปแบบนวัตกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ในประเทศไทย โดยผลการศึกษาที่ต้องนำส่งเสริมการเรียนรู้คุณธรรมจริยธรรมสำหรับประเทศไทยได้แก่ การจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ทั้งระบบให้เป็นการเรียนรู้คุณธรรมจริยธรรม การพัฒนาครู สอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมในหลักสูตร วิจัยและพัฒนา รูปแบบการสอนจริยธรรมและคุณธรรม การจัดอบรม ส่งเสริมกิจกรรม จัดทำหลักสูตรจัดโครงการแลกเปลี่ยน สร้างความเป็นหุ้นส่วนระหว่างครอบครัวและโรงเรียน ทุกฝ่ายควรให้ความสำคัญ และส่งเสริมการเรียนรู้คุณธรรมโดยการสร้างความตระหนัก ดำเนินการส่งเสริมและให้การสนับสนุน

งานวิจัยต่างประเทศ

คูลเทอร์ และไฮท์เกน (Kulther & Higgins, 2000) ศึกษาความเชื่อมโยงของการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมและการเกี่ยวข้องในพฤติกรรมที่มีความเสี่ยงของวัยรุ่น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อตรวจสอบความสัมพันธ์ของการตัดสินใจของพฤติกรรมที่มีความเสี่ยง การเกี่ยวข้องในพฤติกรรมที่มีความเสี่ยง และการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม ของกลุ่มตัวอย่างวัยรุ่นในเขตชานเมือง กลุ่มทดลองเป็นนักเรียนในเกรดที่ 10 ถึง 12 ที่เข้าร่วมโปรแกรม Just Community จำนวน 68 คน กลุ่มควบคุมเป็นนักเรียนในเกรดที่ 10 ถึง 12 จำนวน 122 คน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม และแบบทดสอบการระบุประเด็นปัญหา ผลการวิจัยพบว่า การรับรู้โดเมนเกี่ยวกับพฤติกรรมต่อต้านสังคมสัมพันธ์กับการใช้เหตุผลและการเกี่ยวข้องขนาดปานกลาง เมื่อพิจารณาพฤติกรรมต่อต้านสังคมเป็นประเด็นส่วนบุคคล การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมและพฤติกรรมไม่สัมพันธ์กัน เช่นเดียวกับการเกี่ยวข้องกับสารเสพติด แต่เมื่อพิจารณาพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องสารเสพติดเป็นการตัดสินใจเชิงจริยธรรม การใช้เหตุผลเชิงประเพณีนิยมที่มีมาก่อนเป็นตัวทำนายที่ดีกว่าการตัดสินใจส่วนบุคคลหรือแบบผสมผสาน โดยรวมแล้วนักเรียนพิจารณาการเกี่ยวข้องในพฤติกรรมที่มีความเสี่ยงเป็นการตัดสินใจส่วนบุคคล และมองพฤติกรรมต่อต้านสังคมเป็นการตัดสินใจเชิงจริยธรรม และพบว่านักเรียนที่เข้าร่วมใน Just Community แสดงระดับการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมสูงกว่ากลุ่มควบคุม

ในการวิจัยเรื่องการสร้างคุณลักษณะนักศึกษาครู โปรไฟล์จากการพิจารณาคัดสินของครูที่ร่วมมือร่วมพลัง ของ Chiang (2001) มีวัตถุประสงค์เพื่อให้การตัดสินของครูในโรงเรียนประถมศึกษาเกี่ยวกับคุณลักษณะที่สำคัญของนักศึกษาครูชัดเจนขึ้น เพื่อประเมินและดัดแปลงหลักสูตรบนฐานการตอบสนองของครู และเพื่อพัฒนาคุณลักษณะที่นักศึกษาครูต้องการในการสอนในโรงเรียนประถมศึกษา ผู้เข้าร่วมการวิจัยประกอบด้วยครูที่ทำงานกับนักศึกษาครูจำนวน 12 คน โดยให้นักศึกษาครูจัดทำรายการคุณลักษณะที่สำคัญของนักศึกษาครูและเชิฐครูที่ทำงานกับนักศึกษาครูจัดอันดับความสำคัญของคุณลักษณะเหล่านี้ การเก็บรวบรวมข้อมูลใช้มาตรวัดประมาณค่า 5 ระดับ แบบลิเคิร์ต และการเก็บใจความสำคัญจากการสัมภาษณ์ประกอบในการรายงาน ผลการวิจัยพบว่า ครูที่เข้าร่วมในการวิจัยเห็นว่าคุณลักษณะที่สำคัญของนักศึกษาครูได้แก่ การเป็นผู้ที่มีความกระตือรือร้น การร่วมมือร่วมแรง และการมีลักษณะในทางบวก ข้อมูลของมหาวิทยาลัยระบุว่า การคิดวิเคราะห์ การสะท้อนความคิด และความรู้สึกห่วงใยดูแลเอาใจใส่ เป็นคุณลักษณะสำคัญ ส่วนคุณลักษณะสำคัญที่ครูรายงานได้แก่ ความรับผิดชอบ ความยืดหยุ่น การจัดระบบ การเตรียมพร้อม การอุทิศตน การมีวิสัยทัศน์ การให้ความสำคัญโดยรวมและลักษณะมืออาชีพ การเก็บใจความสำคัญจากการสัมภาษณ์ชี้ให้เห็นว่า คุณลักษณะของนักศึกษาครู การเป็นผู้ที่มีความกระตือรือร้น รับผิดชอบตามพันธกิจ ปรองดองมารยาและการขาดความเท่าเทียม ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับความมีประสิทธิภาพของนักศึกษาครูประกอบด้วยนักศึกษาครูไม่ควรทำงานอื่นมากกว่าการสอน มีการยอมรับการวิพากษ์เชิงสร้างสรรค์ การเป็นผู้ที่มีความยืดหยุ่น และการเป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิต สำหรับการดัดแปลงแก้ไขหลักสูตรผู้เข้าร่วม การวิจัยเสนอแนะว่าควรใช้กับนักศึกษาชั้นปีที่ 1 เพื่อยกระดับความตระหนักเกี่ยวกับคุณลักษณะศึกษาเพิ่มคุณลักษณะศึกษาในคู่มือการสอนของนักศึกษาให้นักศึกษาระหนักถึงกิจกรรมหรือโปรแกรม Character Counts และอภิปรายคุณลักษณะเหล่านี้กับครูในอนาคต ในหลักสูตรวิชาชีพการสอนก่อนการสอนของนักศึกษา และระหว่างภาคเรียนครึ่งปีการศึกษา มีนักศึกษาเป็นนักศึกษาเป็นนักศึกษาฝึกสอนผู้เข้าร่วมการวิจัยเสนอวิธีที่สามารถใช้สอนคุณลักษณะศึกษาได้แก่ การแสดงบทบาทสมมุติ การเชิญนักพูดรับเชิญ และการใช้กรณีศึกษา การจัดการเรียนรู้ด้วยการบริการ/รับใช้บ่มเพาะคุณลักษณะของครูในอนาคต นอกจากนี้การให้นักศึกษาครูบันทึกการสอนจะช่วยให้สะท้อนการเรียนรู้และการสอนในแต่ละวัน ซึ่งจะเป็นเครื่องมือสำหรับตรวจสอบและสะท้อนพฤติกรรมตนเอง

เดวิดสัน และสโตกส์ (Davidson & Stokes, 2001) ศึกษาการรับรู้ของนักการศึกษาเกี่ยวกับคุณลักษณะศึกษาเพื่อวิเคราะห์ความมีประสิทธิภาพของคุณลักษณะศึกษาบนฐานการรับรู้ของผู้บริหารและครูใน Alabama ซึ่งใช้วิธีสอนที่เรียกว่า Virtue of the Week กลุ่มตัวอย่าง

ในการวิจัยเป็นนักการศึกษาจำนวน 249 คน ประกอบด้วยผู้บริหารจำนวน 39 คน และครูจำนวน 210 คน จากโรงเรียนระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสำรวจ ผลการวิจัยพบว่า ครูมีความคิดเชิงบวกกับคุณลักษณะศึกษาโดยมีค่าเฉลี่ย 3.19 วิชาที่ครูสอนเป็นปัจจัยที่นัยสำคัญโดยเฉพาะสาขาวิชาชีววิทยา/วิทยาศาสตร์ มีความคิดเชิงบวกมากที่สุด รองลงมาวิชาการรวม ในขณะที่สาขาวิชาทางวิทยาศาสตร์/วิชาเลือก มีความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณลักษณะศึกษาในทางบวกน้อยกว่าครู มีค่าเฉลี่ยรวม 3.61 แสดงให้เห็นว่า นักการศึกษาสนับสนุนคุณลักษณะศึกษา โดยเห็นว่าคุณลักษณะศึกษาเป็นสิ่งจำเป็นในโรงเรียนและมีผลต่อการปรับปรุงพฤติกรรมนักเรียนมีความเป็นพลเมืองที่ดีเพิ่มขึ้นเนื่องจากคุณลักษณะศึกษา และนักการศึกษาเชื่อว่า คุณลักษณะศึกษาเป็นโปรแกรมที่มีประสิทธิผลในโรงเรียน ทั้งครูและผู้บริหารรู้สึกว่าการศึกษามีความพอเพียง บทเรียนตรงประเด็น และครูอุทิศตนในการสอน คุณลักษณะศึกษา และนักการศึกษาเชื่อว่าคุณลักษณะศึกษาเป็นโปรแกรมที่มีประสิทธิผลในโรงเรียน ทั้งครูและผู้บริหารรู้สึกว่าการศึกษามีความพอเพียง บทเรียนตรงประเด็น และครูอุทิศตนในการสอนคุณลักษณะศึกษา

เลมมิง (Leming, 2001) ศึกษาผลกระทบกระเทือนของการบูรณาการหลักสูตร การสะท้อนจริยธรรมเชิงโครงสร้างสู่ประสบการณ์การบริการชุมชนมัธยมศึกษาตอนปลายที่มีต่อ พัฒนาการคุณธรรมทางสังคมของนักเรียน เพื่อตรวจสอบอิทธิพลของการบูรณาการตัดสินใจ จริยธรรมเข้าไปในโปรแกรมการบริการชุมชนมัธยมศึกษาตอนปลายโดยใช้แผนแบบการวิจัย Nonequivalent Pretest and Posttest with Control Group ซึ่งแบ่งนักเรียนเป็น 3 กลุ่ม ตามโปรแกรม คือ 1. โปรแกรมการบริการชุมชนที่มีองค์ประกอบการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม เป็นโครงสร้าง (SLE) 2. โปรแกรมการบริการชุมชนที่มีการสะท้อนจำกัด (SLO) 3. ไม่มีโปรแกรมการบริการชุมชน (CON) ผลจากการจับคู่คะแนนสอบก่อนและหลังทำให้มีนักเรียนในกลุ่ม SLE จำนวน 110 คน กลุ่ม SLO 193 คน และกลุ่ม CON 173 คน การจัดกระทำเป็นหลักสูตร การสร้างทักษะการตัดสินใจ (BDS) เป็นการบูรณาการสะท้อนเชิงคุณธรรมแบบมีโครงสร้าง เข้าไปในหลากหลายของคุณค่า นักศึกษาระดับอุดมศึกษาเชื่อว่าการผลักดันโดยรัฐสู่ครอบครัว ต้องได้รับการรับรอง ซึ่งแตกต่างจากโรงเรียนที่เห็นว่าเป็นสถาบันสำหรับการศึกษาคูณค่า ที่รัฐพิจารณาให้มีอำนาจบังคับ

โรมันโนวสกี (Romanowski, 2005) ศึกษาวิจัยประสบการณ์ทางด้านคุณลักษณะศึกษา ของครูมัธยมศึกษาตอนปลายผ่านมุมมองครู เพื่อศึกษาสิ่งที่ครูคิดเกี่ยวกับการดำเนินตามโปรแกรม คุณลักษณะศึกษา (CEP) ในโรงเรียน Edwardsville High School เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์

แบบกึ่งโครงสร้างกับครูที่สอน CEP ประกอบด้วยครูซึ่งเป็นพลังขับเคลื่อนโปรแกรมจำนวน 8 คน และครูซึ่งมีข้อสงสัยเกี่ยวกับคุณค่าของโปรแกรมอีก 8 คน ผลการวิจัยพบว่า CEP ช่วยเพิ่มความตระหนักเกี่ยวกับคุณลักษณะและจริยธรรมในนักเรียน นักเรียนพัฒนาการมองอย่างมีวิจรรณญาณเกี่ยวกับการกระทำและพฤติกรรมของเพื่อน ครู และผู้บริหาร การที่ครูมีส่วนร่วมใน CEP เปิดโอกาสให้ถามตัวเองเกี่ยวกับความมีคุณธรรมและตัดสินใจเชิงจริยธรรม ครูเห็นว่า การกระทำของผู้บริหารมีผลต่อความมีประสิทธิภาพของโปรแกรมและความสามารถในการพัฒนาความซับซ้อนของคุณลักษณะ การขาดการสนับสนุนของผู้บริหารความไม่คงเส้นคงวาคความเข้าใจ และค่านิยมของผู้บริหารเป็นเหตุผลหลักที่ทำให้ CEP ไม่มีประสิทธิภาพ รูปแบบการสนับสนุนของผู้บริหารต้องเป็นการสนับสนุนให้กำลังใจ และความยืดหยุ่น เกี่ยวกับ CEP นอกจากนี้ยังพบว่า หลักสูตรและยุทธวิธีทางวิชาการที่ใช้ใน CEP ไม่ท้าทายและเหมาะสมกับอายุ ไม่ตรงกับนักเรียน และจำกัดทักษะการคิดระดับความจำพื้นฐาน ในด้านการสนับสนุนของชุมชน ครูเห็นว่าการสนับสนุนของพ่อแม่มีความสำคัญในการแสดงบทบาทหลักในคุณลักษณะศึกษาและถือเป็นการรับผิดชอบส่วนหนึ่งในการพัฒนาคุณลักษณะและคุณธรรมของเด็ก

วิลเลียมส์, แลมเบอร์ก และโคทาเกนส์ (Willemse, Lunenberg, & Korthagen, 2005)

ศึกษาการให้ความรู้แก่นักศึกษาครูเกี่ยวกับคุณลักษณะเชิงจริยธรรมในการสอน มีเป้าหมายเพื่อให้ความเข้าใจที่ลึกซึ้งในการปฏิบัติที่แท้จริงของผู้ให้การศึกษาครูและอิทธิพลของการปฏิบัติดังกล่าวที่มีต่อนักศึกษาครู เป้าหมายโดยรวมที่เกี่ยวข้องกับการเตรียมนักศึกษาครูเชิงจริยศึกษา ประกอบด้วย 1. นักศึกษาสามารถแสดงเหตุผลอันสมควรในการติดต่อกับนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา 2. นักศึกษาสามารถทำให้การสอนคุณค่า (Values) และบรรทัดฐาน (Norms) ชัดเจนและสัมพันธ์กับการปฏิบัติการสอน 3. นักศึกษาสามารถสะท้อนทัศนคติ ความเห็น และการสอน และต่อต้านวัฒนธรรมได้อย่างต่อเนื่อง และจะสามารถเตรียมการเพื่อแลกเปลี่ยนการสอนผ่านการประเมินตนเอง 4. นักศึกษาสามารถเลือกวัตถุประสงค์การสอนที่สัมพันธ์กับเอกลักษณ์ของตนเองและเอกลักษณ์ของโรงเรียน 5. นักศึกษาต้องมีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาการของเด็กในด้านเอกลักษณ์ อารมณ์ สติปัญญา ความคิดสร้างสรรค์ สังคม จริยธรรม ศาสนา วัฒนธรรม และร่างกาย และสามารถกระตุ้นพัฒนาการนี้ได้ หลักสูตรนี้ออกแบบโดยผู้ให้การศึกษาครูจำนวน 9 คนประกอบด้วย 3 องค์ประกอบหลัก คือ 1. เนื้อหาวิชา 2. กิจกรรมการเรียนรู้ที่ใช้ปัญหาเป็นฐาน และ 3. ช่วงเวลาการฝึกสอนในโรงเรียน ผู้เข้าร่วมการวิจัยเป็นผู้ให้การศึกษาครู 27 คน นักศึกษาครู 288 คน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์กลุ่ม (Group Interview) ผลการวิจัยพบว่า ผู้ออกแบบรับรู้ว่าการเรียนรู้ที่ใช้ปัญหาเป็นฐานและวิชาเกี่ยวกับศาสนาเป็นแหล่งที่สำคัญที่สุดในการเตรียมนักศึกษาครูเชิงจริยศึกษา ผลการวิจัยแสดง

ให้เห็นว่า ส่วนหนึ่งของโปรแกรมและวิธีการสอน เป็นลักษณะเฉพาะในการเตรียมนักศึกษาคูเชิงจริยศึกษา ผู้ให้การศึกษาครูและนักศึกษาคูเห็นว่าเพิ่มสะสมงานและกิจกรรมการเรียนรู้ที่ใช้ปัญหาเป็นฐานเป็นลักษณะสำคัญมากที่สุดในการเตรียมนักศึกษาคูเชิงจริยศึกษา โดยผู้ออกแบบระบุว่าวิธีการเรียนการสอนที่ลักษณะเฉพาะที่ใช้นามากที่สุดคือ การสะท้อนและการอภิปราย โดยการอภิปรายเป็นวิธีการเรียนการสอนที่ได้รับการยอมรับมากที่สุดทั้งผู้ให้การศึกษาและนักศึกษาคู

สรุปข้อค้นพบ

จากงานวิจัยที่ค้นคว้าส่วนใหญ่กล่าวถึงคุณลักษณะที่พึงประสงค์ในด้าน จริยธรรม เช่น เรื่องความรับผิดชอบ ความมีระเบียบวินัย ความซื่อสัตย์ ความมีมารยาทในสังคม และการมีส่วนร่วม การระดมปัจจัยที่ทำให้เกิดขึ้นหลายประการ เช่น การใช้เหตุผล การใช้ตัวแบบ โดยมีรูปแบบที่แตกต่างกันออกไป ได้แก่ การจัดกิจกรรมต่าง ๆ การเสริมหลักสูตร การบูรณาการกับการเรียน การสอน การอภิปรายกลุ่ม ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือของครูและผู้ปกครองพัฒนาให้เกิดคุณลักษณะที่พึงประสงค์

เอกสารทั้งในและต่างประเทศจึงเป็นส่วนหนึ่งที่สอดคล้องกับงานวิจัยนี้ โดยต้องอาศัยความร่วมมือจากครูและผู้ปกครองคิดหาแนวทางการพัฒนาที่เหมาะสมในการพัฒนา ซึ่งผู้วิจัยต้องใช้การกระตุ้นสร้างกระแสให้เกิดขึ้นในโรงเรียนและพัฒนากิจกรรมที่หลากหลายเช่นเดียวกัน